Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ, БУРЯАДАЙ ССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...эмнай 1921 оной ...рин 21-һээ гарана. | № 280 (18603) | 1990 оной декабриин 6, четверг | Сэн 3 мүн.

РСФСР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ съезд

ДЭЛГҮҮРТЭ ШЭЛЖЭН ОРОЛГО ОЙРТОНО

...бриин 4-дэ Россин хү- ...отагуудые һэргээхэ ба ...омышленна комплекс ... программа тухай тог- ...баталан абаһанай һүүлдэ ...тэ удаа дараалан шэл- ...охын тула ойрын сагта ... ёһотойб гэһэн баһал ... асуудал арадай һун- ...нууд — Россин бүхы ре- ...дай түлөөлэгшэд зүбшэн ... эхилээ. Экономикодо ...һон хүшэр хүндэ шэг- ...ые хубилгажа, эсэсэй ...арад зоной һуудал бай- ... һайжаруулха арга за- ... тэдэнэр лэ тодорхойл- ...юм.

...ээ Россин Федера- ...экономикые гуримшуу- ...йжаруулха ба дэлгүүрэй ...Россин правительствын ...нуудта шэлжэн орохо ...бүүлгэ тухай РСФСР-эй ...рнүүдэй Соведэй Ту- ...шэ **И. С. Силаевай** хэ- ...идхэлэй ехэ һонирхол ...ниинь дэмы бэшэ. ... соо ба республикада ...һон бодото байдалые ...жэ, экономикын талаар ...риин хараа шугамые ...эй Министрнүүдэй Со- ...дорхойлһон байгаа гэ- ...дхэлшэ хэлэбэ. Кри- ...гараха, бусад союзна ...икануудай бэелүүлжэ ...р ашаг үрэтэй шэнэ ...кын үндэһэ һуури бай- ... программа зохёожо ...хэ үүсхэл Росси гар-

...богони болзорто оро- ...резиденттэй ба СССР-эй ...рнүүдэй Соведэй Ту- ...тэй хэлсээн түйлагда- ...000 үдэр» программа ...һэн, тэрэ РСФСР-эй ...но Соведээр һайшааг- ...ба булта шахуу союзна ...ликануудай түлөөлэгшэ- ...дэмжэгдэһэн гээшэ. Ху- ...хилһэн түрүүшын үдэр- ... Россин шэнэ прави- ...ын хүтэлбэри болгоһон ...онууд түс программын ... һуури болоо һэн. Рес-

публиканудай экономическа талаар бүрин эрхэтэй байлгые түйлаха, зарим этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые Союзда дамжуулан, бүхы республикануудай хоорондо хэлсээ баталжа, этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые шэнээр хубаарилха гол ёһонууд хараалагдаа һэн.

Правительство дэлгүүрые тогтонижоруулан һайжаруулгын ба хүгжөөлгын түсэб зохёожо, РСФСР-эй Верховно Соведтэ дамжуулаа һэн. Реформонуудые хуулиин талаар хангаха тодорхой хүдэлмэри хэгдээ.

«500 үдэр» программые бодото дээрэнь бэелүүлгэ тухай хэлэхэдээ, республикын хүтэлбэрилэгшэд түбэй зургаануудтай холбоо тогтоожо шадагдаха гэжэ этигэһэн байгаа гээд Россин премьер мэдүүлбэ. Теэд хамтаараа зохёогдоһон программые бодото дээрэнь дэмжэхэбди гэһэн мэдүүлгэнь дүүргэгдээгүй һэн. Тиимэһээ түс программын олохон зүйлнүүд хубилгагдаһан байна. Элидхэлшын һанамжын ёһоор, программа соо хараалагдаһан экономическа политикын гол шэглэлнүүд алишье ушарта бэелүүлэгдэхэ ёһотой. Хуулиин бүхы асуудалнуудаар, ажахын ажал ябуулгын талаар бусад республикануудтай холбоо тогтоохо, гүрэнэй зөөрие үмсэдэ дамжуулха, газарай реформо, Россин аграрна политика, социальна лаб хангалгын гурим ба бусад зарим шэглэлнүүд тэдэнэй тоодо ороно.

Саашань РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Россин арадай ажахын байдал тухай асуудал дээрэ тогтобо. Республикада юундэ иимэ хүшэр хүндэ байдал тохёолдооб гэбэл, тэрэнэй экономико олон жэлнүүдтэ Союзай зургаануудаар ямаршье хиналтагүйгөөр ашаглагдадаг байһан. Иимэ политика Россин хүсэн түгэс гүрэниие түлишын-түүхэй эдэй ба үйлэдбэриин-техническэ колони болгоо, Тиимэһээ мүнөөнэй байдалые үлөөхэ гэжэ түбэй зургаанудай оролдодог байһаниинь гайхалтай бэшэ.

Ниитын харилсаануудта ехэ шэнэдхэлгэнүүд болохо ёһотой гэжэ элидхэлшэ үгэеэ үргэлжэлүүлбэ. Дэлгүүртэ шэлжэн орохо зам шэлэгдээ. Энэмнай Россин ба ороной хуби заяанда түүхэтэ удха шанартай. Дэлгүүр гээшэ кризистэй тэмсэхэ эрид шууд арга зам болоно. Хайшан гэжэ тэрээндэ шэлжэн орохоб, эгээл найдамтай ба зүб зам хайшан гэжэ шэлэхэб гэһэн асуудал шиидхэгдэхэ ёһотой.

Дэлгүүрэй харилсаануудта шэлжэн орохо үедэ олон түмэн хүнүүдэй байдалые мууддуулжа болохогүй гэжэ Россин премьер мэдүүлбэ. Хүн зониие ажалаар хангаха, кадрнуудта шэнэ бэлэдхэл олгохо хэрэг дэмжэгдэхэ, ондоогоор хэлэхэдэ, шэнэ, дэлгүүрэй эрхэ байдалда Конституцяар хараалагдаһан ажаллаха эрхые лаб хангаха хэмжээнүүд бэелүүлэгдэхэ ёһотой. Хүнүүдэй социальна талаар хамгаалгын түлөө бүхы харюусалгые республикын правительство даажа абаха ёһотой.

Национальна баялигуудые хэрэглэлгын шэглэлнүүдые Россин Федераци өөрөө тодорхойлхо, хүн зоной һуудал байдалые һайжаруулгые хангахаар арадай ажахын байгуулламжа бүридхэхэ ёһотой.

Бүхы оронии РСФСР-эй хангадаг түүхэй эдүүд болон түлишын-элшэ хүсэнэй нөөсэнүүдэй сэнгүүдэй республикын хабаадалгагүйгөөр тогтоогдодог гуримые үндэһөөрнь хубилгаха хэрэгтэй. Дэлхэйн дэлгүүр дээрэ тогтоогдоһон сэнгүүдэй үндэһөөр продукци адли тэгшээр андалдадаг болоо һаа, Росси 24 миллиард түхэриг нэмэжэ абаха байна.

Продукци, эд бараа үйлэдбэрилгые дээшэлүүлхэ, хангалгые үргэдхэхэ талаар томошье предприятинуудые, багаханшье үйлэдбэринүүдые, урмашуулхын тула эрхэ нүхэсэлнүүдые байгуулха гээшэ правительствын экономическа политикын гол зүйл болоно гэжэ элидхэлшэ онсолон зааба.

Тиимэһээ ерэхэ жэлдэ союзна зургаанудай бүридэлдэ ородог предприятинуудһаа бэшэ республикын бүхы предприятинуудта ашаг олзоһоо абтадаг налогууд 45 процентһээ 38 хүрэтэр бага болгогдохо. Ажалай түлбэридэ хэгдэдэг хизаарлалтанууд болюулагдаха. Барилгын материалнуудые, хүдөө ажахын, харгын ба коммунальна техникэ үйлэдбэрилгэдэ, больницануудые, һургуулинуудые, хүүгэдэй саадуудые, спортивна барилгануудые, соёлой объектнүүдые ба байрын гэрнүүдые барилгада хабаададаг хүнүүд горитой олзо доход абаха байна.

Хүн зониие эдеэ хоолой зүйлнүүдээр, түрүүшын ээлжээнэй хэрэгсэлнүүдээр хангаха асуудалда РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ ехэ анхаралаа хандуулба. Эдэ зүйлнүүдээр хүн зониие лаб хангаха, республикын эд хэрэглэлгын дэлгүүрые хамгаалха зорилгоор Россида эд бараа хубаарилгын шэнэ гурим тогтоогдохоор хараалагдана гэжэ тэрэ мэдээсэбэ.

Мүнгэнэй эрьесые тогтонижоруулха, хэмжээнүүд дээрэ элидхэлшэ тогтобо. Тобшолон хэлэбэл, экономикын бүхы һалбаринуудта налогой хүнгэлэлтэнүүдые тогтоожо, арадай ажахын эд бараа ба эдеэ хоолой зүйлнүүдые ехээр үйлэдбэрилгые урмашуулхаар дурадхагдана.

Россин бүрин эрхэтэ байлга тухай хэлэхэдээ, республикын хүтэлбэрилэгшэдэй өөрынгөө мүнгэн зөөрие ба материальна баялигуудые дүүрэн эрхэтэйгээр хэрэглэжэ шадаһан ушарта политическэ талаар бэеэ даанхай байдал түйлагдаха гэжэ РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ тэмдэглэбэ.

Гүрэнэй бюджет, налогой, мүнгэнэй урьһаламжын ба гадаадын экономическа политика, банкын системэ, валюта, материальна баялигуудые хубаарилалга, сэрэгэй үйлэдбэриие ондоо шэглэлтэй болгохо асуудал, транспорт ба холбоон иимэ гол шэглэлнүүдэй тоодо ороно.

Россин Федерациин бүхы байгууламжануудта бүрин эрхэтэ адли тэгшэ эрхэнүүдые тогтоохо хэрэгтэй гэжэ республикын Министрнүүдэй Совет тоолоно.

Удаань И. С. Силаев олон тоото асуудалнуудта харюусаһан байгаа. Россин экономическа бүрин эрхэтэ байлгые түйлаха талаар хүсэлэл оролдолгонууд хэзээ бодото дээрэ бэелүүлэгдэхэб гэжэ депутат **И. Ф. Жилин** һонирхобо.

Манай дурадхалаар Верховно Совет 1991 оной ажахынууд хоорондын холбоон тухай хуулиин проект баталаа һэн, Россин предприятинуудта бэеэ даагаад хүдэлхэ арга олгодоггүй Союзай хуулинууд болюулагдаа һэн,— гэжэ РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ тэмдэглэбэ. — Республикануудтай баталагдаһан хэлсээнүүд тухай хэлэхэ болоо һаа, нёдондо жэлэй хэмжээгээр продукци андалдан абалсаха талаар Украинатай хэлсээн баталагдаа. Үнгэрһэн жэлнүүдэй дунда хэмжээнтэй сасуулхада, 1 миллион тонноор ехэ ороохо Казахстан манда эльгээхэ болонхой. 2 миллион тонныг орондо 3 миллион тонно ороохо абахабди.

Дэлгүүрэй экономикын эрхэ байдалда ямар янзын эд бараан тогтоогдоһон сэнгүүдээр худалдагдаха болоноб гэжэ депутат **И. Б. Иванов** асууба.

Ойрын сагта энэ асуудалаар дурадхалнуудаа Верховно Соведтэ оруулхабди гэжэ премьер тэмдэглэбэ. Хилээмэн, мяхан, һүн, тоһон ба үдэр бүриин хэрэглэмжын бусад зүйлнүүд, түрүүшын ээлжээнэй промышленна эд бараан. тогтоогдоһон сэнгүүдээр худалдагдаха ёһотой.

Бусадшье асуудалнуудта харюунууд үгтэһэн байгаа. Удаань элидхэл тушаа үгэ хэлэлгэ эхилээ.

Депутадууд **Р. Н. Волощук, И. Е. Россин, И. Е. Клочков, В. Е. Гранкин, Е. Н. Ким, Н. Ю. Брусникин, И. Б. Иванов** гэгшэд элидхэл тушаа үгэ хэлэлгэдэ хабаадаа.

Манай орондо гадаадын оронуудай туһалжа байһан тухай хэлэхэдэ, манай экономикодо тэдэнэй хэһэн һомололгонууд даншье һаа бага гэжэ депутадууд тэмдэглэбэ. Политическэ тогтууригүй байдалһаа олохон бизнесменүүд айна. Гадна манай орондо энэ талаар зохихо хуулинууд баһа үгы. Тиимэһээ бүри ойрын сагта РСФСР-эй Верховно Совет гадаадын гүрэнүүдэй һомололгонууд тухай хуули баталан абаха ёһотой гэжэ депутадууд хэлэбэ.

Дэлгүүртэ шэлжэн орохо арга замууд тухай депутадуудай һанамжанууд олон ондоо байба. Мүнөөнэй бэрхэшээлнүүдые дабажа, хамтын аша туһада хүдэлжэ эхилхэдэнь Россин арадта туһалха шиидхэбэринүүдые съезд дээрэ бадаржа олохо зорилго депутадууд-коммунистнууд, мүн Россин политическэ талаар болбосоронги бүхы эрхэтэд урдаа табина гэжэ депутат **И. К. Полозков** тэмдэглэбэ.

Декабриин 5-да съезд хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлһэн байгаа.

(ТАСС).

Россин Совет Федеративна Социалис Республикын Арадай депутадуудай съездын Тогтоол

РОССИН ХҮДӨӨ НЮТАГУУДЫЕ ҺЭРГЭЭХЭ БА АГРОПРОМЫШЛЕННА КОМПЛЕКС ХҮГЖӨӨХЭ ПРОГРАММА ТУХАЙ

Эдеэ хоолой зорилгонуудые шиидхэхын тула Россин хүдөө нютагуудые һэргээхэ, социально-экономическа шэнэ эрхэ нүхэсэлнүүдые бүрилдүүлхэ зорилгоор РСФСР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ хоёрдохи съезд иигэжэ **тогтообо:**

1. Бодото ажал ябуулгадаа агропромышленна комплексые хүгжөөлгые гол шухалада тоолохо хүдөөгэй социальна һалбариин аша туһада байгууламжын, инвестиционно ба налогой политика гүнзэгыгөөр хубилган шэнэдхэхэ, гэр байрын барилгада, соёлой, элүүрые хамгаалгын, һургуулинуудай болон һургуулида ороодүй хүүгэдэй эмхи зургаануудай объектнүүдые, худалдаа наймаанай, ниитын эдеэ хоолой ба ажаһуудалай талаар хэрэглэмжэ хангалгын предприятинуудые, харгы, тэрэ тоодо ажахы дотоорой харгы барилгые, газ оруулалгые, электрижүүлгые ба хэлхеэ холбоо хүгжөөлгые материально-техническэ талаар хангаха, энэ хэрэгтэ бюджедһээ мүнгэ һомолхо гээд РСФСР-эй Верховно Соведтэ, РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведтэ, РСФСР-эй бүридэлдэ ородог республикануудай гүрэнэй засагай ба хүтэлбэриин дээдын зургаанудта, арадай депутадуудай хизаарай, областной, автономито областьнуудай, автономито округуудай Соведүүдтэ, тэдэнэй гүйсэдхэхы ба захирхы зургаануудта даалгаха.

1991 онһоо эхилжэ энэ зорилгоор жэл бүри РСФСР-эй национальна доходой 15 процентһээ бага бэшые зорюулха.

«Хүдөө нютагай социальна хүгжэлтэ тухай» РСФСР-эй Хуулиин проектые һайшааха.

РСФСР-эй Арадай депутадуудай съезд дээрэ хэлэгдэһэн ажаглалтанууд болон дурадхалнуудые хараада абан, тэрэниие хүсэлдүүлжэ, сесси дээрэ баталха гээд РСФСР-эй Верховно Соведтэ даалгаха.

2. Россин хүдөө нютагуудые һэргээхэ ба агропромышленна комплекс хүгжөөхэ талаар РСФСР-эй Верховно Соведэй ба РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй зохёоһон программые гол түлэб һайшааха.

Гэр байрын ба соелой-ажаһуудалай байгууламжын, газар, электрын элшэ хүсөөр хангалгые хүгжөөхэ, тосхондо харгынуудые бариха, хүдөөгэй һуурин, тосхонуудые уһаар хангаха, хүдөө ажахын үйлэдбэриие материально-техническэ талаар хангаха ба хүдөө ажахын машина бүтээлгые хүгжөөхэ, хүдөө ажахын продукци буйлуулха ба хадагалха, элүүрые хамгаалгые, һуралсалые, соёл ба спорт хүгжөөхэ асуудалнуудаар, тосхондо залуушуулые тогтоожо хүдэлгэхэ ба дэмжэхэ, Хойто Зүгэй болон тэдээндэ адлидхагдаһан районуудай хүдөөгэй ба олзоборилгын ажахы үргэлжэдэнь хүгжөөхэ, эдэ районуудта оршодог предприятинуудай хамһабариин хүдөө ажахынуудта газарай участогуудые хубаарилгые хараалха асуудалнуудаар РСФСР-эй Министрнүүдэй Совет һарын болзорто бүлэг тогтоолнуудые баталан абаха.

РСФСР-эй Министрнүүдэй Совет «Хүдөө ажахын эрдэм ухаанай хүгжэлтэ» гэһэн республиканска программа һарын болзорто зохёожо, РСФСР-эй Верховно Соведэй баталамжада табиха.

3. 1991 оной бюджедые бүридхэхэдээ, колхоз, совхозуудай бюджедтэ оруулдаг түлбэринүүдые 1990 оной хэмжээгээр хараалха гээд РСФСР-эй Верховно Соведтэ, РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведтэ даалгаха. Колхоз, совхозуудай, тэрэ тоодо загаһа барилгын ба олзоборилгын ажахынуудай, бусад хүдөө ажахын, ажахынууд хоорондын, болбосоруулгын ба эдеэ хоолой предприятинуудай удаан болзороор ба богони болзороор абаһан 23 миллиард түхэригэй урьһаламжые гаргашалагдаһанда тоолохо.

Промышленна ба хүдөө ажахын продукциин сэнгүүдые адли тэгшэ байлгахын тула үе-үе болоод, тэдэнэй индексаци үнгэргэхэ, материально-техническэ нөөсэнүүдэй ба хангалгын тарифуудай оптово сэнгүүдэй дээшэлэлтэй дашарамдуулан хүдөө ажахын гаргашануудые хүсэлдүүлхэ.

Колхоз, совхозуудһаа, фермернүүдэй ба таряашадай ажахынуудһаа гансал газарай түлөө налог абаха, бусад бүхы янзын налогуудые болюулха.

4. РСФСР-эй Арадай депутадуудай съезд зөөриин гүрэнэй, колхозно-кооперативна, үмсын, хамтын ба хубиин түхэл янзануудые батадхана, ажахы эрхилэлгын бүхы түхэл янзануудые: колхоз, совхозуудые таряашадай ажахынуудые, тэдэнэй кооперативуудые ба нэгэдэлнүүдые хүгжөөлгые дэмжэнэ.

Гүрэнэй зүгһөө арадай депутадуудай Соведүүдээр дамжуулагдан хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилхын тула газарай участогууд эрхэтэдтэ үгтэхэ. РСФСР-эй Хууляар тогтоогдоһон ушарнуудһаа бэшэндэ газарай участогуудые хаһан абалга хоригдоно. Газарай участок хэрэглэлгэдэ налог тохогдохо, тэрэнэй түхэл янзанууд, түлбэриин хэмжээн ба гурим хууляар тогтоогдохо.

Үг залгамжалан дамжуулһанһаа бэшэ ушарнуудта харьяата газар дээрэнь газарай участогай оршодог арадай депутадуудай Совет гүрэнэй зүгһөө газарай участок худалдаха гү, али хаһан абажа шадаха. Арадай депутадуудай Совет һэндэ абтаһан газарай участок худалдажа абаха уялгатай.

Харьяата газар дээрэнь газарай участогай оршодог арадай депутадуудай Соведээр дамжуулан газарай участогуудые зөөри болгон худалдажа абаха. Газарай участок тушаа зөөриин эрхэтэй болоһоной һүүлдэ 10 жэлэй туршада тэрэниие худалдажа абалга ба худалдалга хоригдоно.

Газарай участогуудые худалдалгатай ба худалдажа абалгатай холбоотой бүхы арсалдаанууд сүүдэй гуримаар хараһа үзэгдэхэ.

Москва, Кремль
1990 оной декабриин 3.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Б. Н. ЕЛЬЦИН.

СССР-эй Верховно Соведэй сесси

ХҮН ЗОНИИЕ СОЦИАЛЬНА ТАЛАҺААНЬ ХАМГААЛАЛГА

...н хадаа инвалидуудта ...мүнгэ түлэхэ бэшэ, ха...бщество дотор бүрин ...ээр ажаһууха социальна...оной эрхэ байдал хан...ёһотой гээд СССР-тэ Ин...дые социальна тала...хамгаалалгын гол үндэ...ринууд тухай Хуулиин ...хараална. Иимэ хараа ... Ажалай ба социальна ...нуудай талаар СССР-эй ... комитедэй түрүүлэгшэ ...Щербаковой элидхэл до...ллэгдэһэн байна. Тэрэ-...декабриин 4-дэ союзна ...ентын палатануудай ... заседани дээрэ үгэ ... олон депутадууд зүб-

...сиин зүблэхэ зүйлдэ энэ ... табигдажа, урда тээнь ...дууд правительствын ... шагнажа үрдиһэн бай-...шар иимэһээ үглөөнһөө ...Щербаков асуудалнууд-...оу үгэһэн, түрүүшын ун-...ар проектые зүбшэн хэл-...эхилһэн байгаа.

...утат И. В. Васильевай ...нуудай болон инвали-... хэрэгүүдэй талаар ... Верховно Соведэй ...дэй зүгһөө хэһэн мэ-... соо орон дотор бай-...һан инфраструктурын ... хубинь бодото дээрээ ...дуудта ямаршье туһа-...на гэжэ тэмдэглэгдээ. ...ь городуудта хэгдэһэн ... доогуур гараха гудам-... тэрээгүүр ябаха хар-... байбашье, харин «хүн-...стикээр спортын ма-... хүсэн хэрэгтэй боло-... Инвалидуудта хэрэгтэй эд ... предприятинууд гарга-...үсэнэгүй, тиигэжэ харин ...ө тэдэниие худалдажа ...гү, али миин абаха баа-...олоно. Тиихэдээ ганса-...колясканудые бэшэ, ха-...нгэрхэдөө таяг, түлгүүр-... худалдажа абана ха

...алид гэжэ тодорхойлхо ...заабэрин үгы байһые ... депутадууд шүүмжэл-...байна, тиигэбэшье хуули ... абаха хэрэгтэй гэжэ ...даа хэлээ.

...эн хэлсэһэнэй һүүлээр ...ин проектые түрүүшын ...аар һайшааха, тиигээд ...дууд болон комисси-... хүсэндэнь оруулһанай ...рнь мүнөөнэй сессиин ...дэ табиха гэһэн шиид-... абтаба.

...тадуудай нэгэн декаб-...2-то Наманганда боло-...йлэ хэрэгүүд тухай асуу-...табиһан байна. Энээн-...ламжалан, Хуули гуримай ...мтэ ябадалтай тэмсэлэй ...лнуудай талаар СССР-эй ...вно Соведэй комитедэй түрүүлэгшэ Ю. В. Голигто үгэ үгтэһэн байгаа. Мүнөө тэндэ Ташкент болон Москваһаа ерэһэн мэргэжэлтэдэй ехэ бригада хүдэлжэ байна, болоһон үйлэ хэрэгэй бүхы талые тэрэ элирхэйлхэ зорилготой юм гэжэ мэдээсэбэ. Тэрэ үдэр автобус дотор нютагай хүн зон болон тэндэ байдаг частиин сэрэгэй алба хэагшадай хоорондо наншалдаан болоһон байгаа ха. Алуулһан зон бии, гэбэшье комитедэй түрүүлэгшэ тэдэнэй тоо дурдахаһаа арсаһан байна. Энэ наншалдаанда арбанһаа арбан найма хүрэтэр наһатай олон хүбүүд хабаадалсаа гэжэ тэрэ хэлэбэ. Тэдээндэ гэмтэ ябадал хэдэг этэгээдүүд оролсоһон байна бшуу. Магазинуудые һандаргааха һэдэлгэ гаргагдаа. Мүнөө үедэ оршон байдал хинагдажа байна, гэбэшье тогтууритай болоогүй гэжэ тэрэ онсолон тэмдэглэбэ.

Тэрэнэй һүүлээр Верховно Соведэй гэшүүд Профессиональна союзууд, тэдэнэй ажал ябуулгын эрхэнүүд ба лаб хангалганууд тухай Хуулиин проектые дахинаа хаража үзэһэн байна. Тэрэнэй заһагдаһан вариантые Ажалай, үнэ сэнгүүдэй ба социальна политикын асуудалнуудай талаар Союзай Соведэй комиссиин түрүүлэгшэ Н. Н. Гриценко элидхэхэдээ, тэрээн дотор бэшэгдэһэн эрхэнүүд хадаа профсоюзуудта өөһэдынгөө уялгануудые ашаг үрэтэйгээр дүүргэхэ ба дэлгүүрэй экономикодо шэлжэн оролгын эрхэ байдалда ажалшадые хамгаалха арга олгохо гэжэ онсолон тэмдэглээ. Зүбшэн хэлсэлгэ нилээд арсалдаатай байгаа, һанамжанууд алгасалдаа. Үгэ булялдаан үни удаан боложо, депутадууд забһарлал болотор проектые статья статьягаарнь зүбшэн хэлсэлгые дүүргэжэ шадаагүй.

Үдэһөө хойшо парламент СССР-эй Конституцида хубилалтануудые оруулха тухай Хуулиин проектые зүбшэн хэлсэлгэ эхилһэн байха юм. Энэ Хуули СССР-эй Арадай депутадуудай дүрбэдэхи съездын үзэмжэдэ табигдаха ёһотой. Үдэшын заседанида СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Н. И. Рыжков, правительствын, СССР-эй Конституционно хиналтын комитедэй, Президентын соведэй гэшүүд хабаадалсаа.

СССР-эй Президент М. С. Горбачевто үгэ үгтэбэ. «Гүрэнэй хүтэлбэрилгын системые нарижуулан һайжаруулгатай дашарамдуулан, СССР-эй Конституцида оруулагдаха хубилалтанууд ба нэмэлтэнүүд тухай» Хуулиин проектые табихадаа, тэрэ иигэжэ хэлээ: Хуулиин проект таанадай гарта үгтэнхэй, тиимэһээ дурадхагдаһан хубилалтануудые дэлгэрэнгыгээр тайлбарилха ябадалһаа намайе сүлөөлжэ үгэнэ. Оройдоол нэгэ хэды зүйлнүүд дээрэ тогтохом. Үсэгэлдэр союзна республикануудай хүтэлбэрилэгшэдэй — үнэниинь хэлэбэл, булта байгаагүй — хабаадалгатайгаар гүйсэдхэхы засагай байгууламжа ба уялганнуудта оруулагдахаар дурадхагдаһан хубилалтануудые бидэ удааншье, дэлгэрэнгыгээршье зүбшэһэн байнабди гэжэ нэн түрүүн онсолон тэмдэглэхэ байнаб.

Эгээл горитой хубилалтанууд Федерациин Соведэй шэнэ үүргэдэ хабаатай юм. Тэрэ Президентын дэргэдэхи зүбшэлэлгын зургааһаа гүрэнэй дээдын засагай ба хүтэлбэрилгын зургаануудай системэ дотор тон шухала шата болохо зэргэтэй. Тиихэдээ үргэн ехэ эрхэ түлөөлэлгэнүүдтэй байха болоно. Совет хадаа ниитэ союзна удхатай бүхы томо асуудалнуудые хаража үзэдэг, засагай союзна ба республиканска зургаануудай ажал ябуулгые тааралдуулга хангадаг, зүришэлдөөтэй оршон байдалые гуримшуулгада ба арсалдаануудые шиидхэлгэдэ туһа хүргэдэг байха юм. Дурадхагдаһан проект дотор Федерациин Соведэй гэшүүдтэ шухала эрхэ түлөөлэлгэнүүд үгтэнэ гэжэ таанад обёорһон байха ёһотойт. Тэдэнь хадаа ганцашье өөрынгөө республикын аша туһануудые аршалалгада, хамгаалалгада бэшэ, харин адли тэгшэ эрхэтэйгээр союзна эрхэ мэдэлые бэелүүлгэдэ хабаадаха арга боломжо үгэнэ гээшэ. Энэмнай 127.9-дэхи статья дотор бэшэгдэнхэй юм. СССР-эй Президент өөрынгөө уялгануудай заримыень гүйсэдхэлгэ вице-президентдэ, СССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэдэ, мүн тэрэшэлэн Федерациин Соведэй гэшүүдтэ үгэхэ аргатай гэжэ тэрээн дотор онсолон тэмдэглэлэтэй.

Залан шууд шэнэ юумэн гэхэдэ, энээнһээ хойшо союзна гүйсэдхэхэ засаг Президентын гарта бүрин гүйсэд үгтэхэ болобо. Энээнһээ уламжалан, мүнөөнэй Министрнүүдэй Совет Президентдэ мэдэлтэй Министрнүүдэй Кабинет болгогдохо юм. Кабинедэй үдэр бүриин хүтэлбэрилгые премьер-министр бэелүүлдэг байха. Тэрэниие Президентын зууршалгаар Верховно Совет баталха юм. СССР-эй Верховно Соведтэй зүбшэһэнэй һүүлээр Президент министрнүүдые томилдог байха. Тиихэдэ Федерациин Соведэй һанамжа хараада абтадаг байха болоно. Министрнүүдэй Комитет Президентын ба СССР-эй Верховно Соведэй урда харюусалга дааха, тиигэжэ Верховно Соведэй шухала уялгануудай нэгэн — гүйсэдхэхэ засагай ажал ябуулгын хойноһоо хинахалта бэелүүлхэ арга боломжо лаб хангагдадаг байха болоно бшуу.

Ноябриин 17-до танай үзэмжэдэ минии табиһан «найман пунктнуудтай» зохилдуулан, Хуулиин проект дотор засагай ба хүтэлбэрилгын бүридэлдэ шэнэ зургаануудые оруулха гээд хараалагданхай. Тэдэмнай хуулинуудые ба Президентын Указуудые гүйсэдхэлгын хойноһоо хиналта бэелүүлхэ уялганудтай байха болоно. Гүрэнэй инспекци байгуулгын гол зорилго гэхэдэ, баталан абтаһан шиидхэбэринүүдые гүйсэдхэлгын аша үрэтэй онол арга лаб хангаха ябадал болоно гэээшэ.

Проект дотор СССР-эй вице-президентын уялганууд богонихоноор аад, тодоор тодорхойлогдонхой. Эндэ үнэн дээрээ тэрэнэй Президентын баруун гар болохо, элдэб ондоо заабаринуудыень дүүргэхэ хүн тухай хэлэгдэнэ ха юм. Энээнһээ гадна Гүрэнэй инспекци хүтэлбэрилхэ уялга вице-президентдэ даалгагдаха юм.

Засагай дээдын зургаануудай шэнэ системэ дотор Аюулгүйн Совет өөрынгөө һуури олохо зэргэтэй. Тэрэ ССР Союзай эрхэ мэдэлдэ ородог, бүхы общество болон гүрэндэ эгээл шухала уялгануудые дүүргэдэг байха юм. Конституцида оруулагдаха нэмэлтын энэ хубиие найруулха үедэ энэ талаар өөһэдынгөө һанамжануудые намда үгэһэн Верховно Соведэй гэшүүдэй һанамжанууд хараада абтаһан байгаа.

Аюулгүйн Соведые бүридүүлгэ тухай хэлэхэ болоо һаа, энэ асуудал зүбшэн хэлсэһэнэй һүүлээр, тэрэниие Президентын Федерациин Соведэй үзэмжэдэ үлөөгөө һаа, таарамжатай гэжэ бидэ һанаха байнабди.

Таанадта дурадхагдаһан Хуулиин проектын үшөө нэгэ талада анхаралыетнай хандуулхые хүсэнэб. Министрнүүдэй Кабинедэй эрхэ түлөөлэлгэнүүдэй тоодо гол түлэб Союзна хэлсээнэй проект дотор бэшэгдэһэн эрхэ түлөөлэлгэнүүд дабтагдаһан гээшэ. Президентын, Федерациин Соведэй болон зарим бусад зургаануудай мэдэлдэ сэхэ ородог союзна эрхэ түлөөлэлгэнүүд лэ энээндэ оруулагдаагүй байха. Тиигэжэ ССР Союзые бүрин эрхэтэ республикануудай Союз болгон, үндэһөөрнь хубилгалгатай холбоотой гол ёһонууд ба байгуулалтануудые манай гүрэнэй байгууламжада эртээнһээ бидэ оруулжа эхилбэ ха юмбибди. Үсэгэлдэр энэ асуудал республикануудай хүтэлбэрилэгшэдтэй уулзалга дээрэ нарин нягтаар, бүхы талаһаань зүбшэн хэлсэгдэһэн байна. Эндэ шэлэлгэ хэрэгтэй гэһэн асуудал табигдаа бэлэй. Өөрынгөө хараа бодолые хэлэхыень эдэ нүхэдые би гуйгаа һэм.

Союзна хэлсээн мүнөө зүбшэн хэлсэгдэжэ байна, тиимэһээ тэрээндэ зарим тэды хубилалтанудай оруулагдаха байһаниинь эли ааб даа. Шэлжэн оролгын үедэ яажа бидэ хүдэлхэбибди, Союзна хэлсээнэй үндэһөөр эрхэ түлөөлэлгэнүүдые шэнээр хубаарилгатай зохилдуулан, засагай ба хүтэлбэрилгын бүхы шэнэ системэ яажа бүридүүлэгдэхэ болоноб? Министрнүүдэй Кабинедтэ тусхайта эрхэ түлөөлэлгэнүүдые богони болзороор бидэ үгэхэ гүбди, али Союзна хэлсээнэй проект дотор зүбшэн хэлсэлгэдэ табигдаһан эрхэ түлөөлэлгэнүүдые сэхэ мүнөө үгэхэ гүбди? Ондоогоор хэлэбэл, манай хүсэдэг хараа бодолые сэхэ мүнөө баталха, Верховно Соведэй хараа бодол иимэ байна гэжэ эли тодоор хэлэхэ байна ха юмбибди. Һанал бодолнуудаа андалдаһанай һүүлээр имагтал энэ һүүлшын хараа бодол гүйсэд дүүрэн дэмжэгдэһэн байна. Министрнүүдэй Кабинедтэ ямар нэгэн «шэлжэн оролгын эрхэ мэдэл» бидэ үгэжэ шадахагүй байнабди, энэмнай тэрээнгүйгөөр орон доторхи хүнгэн бэшэ оршон байдалые худхаха ха юм. Тад ондоо, Союзна хэлсээн дотор дурадхагдаһан юумые бэшэхэ, шэнэ байгууламжа тээшэ дабшаха хэрэгтэй. Тиигэбэшье шэнэ байгууламжада үглөөдэрөө ороо үшөө шадахагүйбди гэжэ бидэ бултадаа һайн ойлгоно гээшэбди.

Үшөө нэгэ асуудал гаража ерэнэ. Хүтэлбэрилгын шэнэ системэдэ шэлжэн оролгодо бага бэшэ саг, хоорондохи шатанууд хэрэгтэй болоно бшуу. Энээнһээ уламжалан, энэ шэглэлээр хэгдэһэн алхам бүхэнөө бидэ орон доторхи бодото оршон байдалтай жэшэжэ үзэхэ, шэнэ байгууламжада шэлжэн оролгын ороной байдалые муудхаахагүйгөөр хүдэлхэ ёһотой болонобди. Минии һанахада, шэлжэн оролгын үе тухай хуули зохёон табижа, абаха хэрэгтэй болоно ха. Энэмнай хүтэлбэрилгые хубилган шэнэдхэлгын ашаар Союзна хэлсээн дотор хараалагдаһан системэдэ орохо үндэһэ һуури боложо шадаха байгаа.

Олон бодото асуудалнуудые эдэ ойрын үдэрнүүдтэ шиидхэхэ хэрэгтэй гэжэ өөрынгөө үгын түгэсхэлдэ М. С. Горбачев онсолон тэмдэглээ. Конституцида оруулагдаха нэмэлтэнүүд ба хубилалтанууд тухай Хуулиин проект хадаа юридическэ талаараа тон харюусалгатай хүдэлмэри, элдэб жэшээлэлгэ ба тодорхойлолгын хэрэгтэй болодог хүдэлмэри мүн. Энээнһээ дашарамдан, би энэ системые гол түлэб зүбшөөхыетнай гуйха байнаб.

Тэрэнэй һүүлээр СССР-эй Президент, уридшалһан мэдээсэл болгон, орон доторхи эдеэ хоолой байдал һайжаруулха хойшолуулашагүй хэмжээнүүдэй программа бэлдэхэ бүлэгэй байгуулагдаһан тухай Верховно Соведтэ мэдээсэбэ. Энэ хүдэлмэридэ республикануудай түлөөлэгшэд хабаадалсаһан байна.

Байгша оной декабрьда болон ерэхэ жэлэй апрель һара хүрэтэр хүн зониие эдеэ хоолоор хангалгые таарамжатай байлгаха хэмжээнүүд программа дотор оруулагданхай. Энэмнай түс программын нэгэдэхи хубинь болоно. Хоёрдохидонь хүдөөдэ зөөриин харилсаануудые, бүхыдэ газарай харилсаануудые хубилгаха талаар хэмжээнүүд оруулагданхай. Ойрын һара-хоёр һарын туршада колхозуудай, совхозуудай, агрофирмэнүүдэй, хубиин хамһабариин ажахынуудай, таряашадай ажахынуудай эдэбхи үүсхэл хүгжөөхын, элдэб түхэл маягтайгаар огород ба саад эрхилэлгые хүгжөөхын тула эрхэ байдал байгуулхаар бүхы юумэ хэхэ хэрэгтэй.

Хүдөө ажахын продуктнуудые гүрэндэ тушаалгые урмашуулха онол арганууд тухай асуудал шэнээр табигдаха юм. Сэхэ хэлэбэл, энэмнай олон республикануудай һанамжа, харин бидэ оройдоол юрэнхы гол ёһыень найруулхые хүсэнэбди. Тэрэнэй үндэһөөр республика бүхэн, өөһэдынгөө эрхэ байдалда таарулан, энэ асуудал шиидхэхэ ёһотой болоно. Продналог тухай эндэ хэлэгдэнэ. Россида энээниие хэлсээнэй сэнгүүдээр бэелүүлэгдэхэ гүрэнэй захилай зарим хубитай зохилдуулха гэжэ һанадаг байна. Энээнһээ үлэһэн бүхы продукцинь ажахынуудта өөһэдтэнь үлөөгдэхэ байна ха юм.

Программын энэ хубида мүн лэ өөһэдынгөө арга боломжонуудтай ба гадаадын фирмэнүүдтэй харилсаа холбооной үндэһөөр эдеэ хоолой промышленностиие хүгжөөхэ ба һэльбэхэ хойшолуулашагүй хэмжээнүүд оруулагданхай юм. Аграрна секторые шэнэдхэлгын холын хараатай асуудалнууд, промышленностьтай тэрэнэй, город болон хүдөөгэй хоорондохи холбооной асуудалнууд, хүдөө нютагуудай социальна хүгжэлтын асуудалнууд гурбадахи бүлэгтэ оруулагдаһан байна. Бүхы республиканууд эбтэй эетэйгээр хабаадаһан эрхэ байдалдал энэ бүхы программа амжалтатайгаар бэелүүлэгдэхэ аргатай болохо.

«Үшөө нэгэ юумэн. Мүнөө олон гадаадын гүрэнүүд эдеэ хоолой талаар туһаламжа дурадхана. Тэрэ урьһаламжын үндэһөөршье, зариманиинь гуманитарна хараатайгаа ршье хэгдэнэ гээшэ. Ушар иимэһээ энээниие эрхилхэ ёһотой тусхай комисси байгуулагдаа.

Депутадуудай гуйлтаар М. С. Горбачев декабрь, январь, март һаранудта эдеэ хоол ба хүдөө ажахын түүхэй эд гадаадаһаа эльгээлгэ тухай дэлгэрэнгыгээр, тодорхой тоо, баримтануудые харуулжа байжа, хөөрэжэ үгөө.

Хүн зониие мяхаар, һүөөр, үндэгөөр хангалга бэелүүлхэ хараанууд тухай хэлэхэдээ, тэрэ мүнөөнэй оршон байдалда продукци хубаарилха ба тэрэниие хэрэглэгшэдэ хүргэлгын хойноһоо хиналтын талаар ябуулагдадаг хүдэлмэриин бусад түхэлнүүд хэрэгтэй болоно гэжэ тэрэ онсолон тэмдэглээ. Бидэ мүнөө энээн дээрэ гүнзэгыгөөр бодомжолжо байнабди гэжэ Президент хэлэбэ. Аюулгүйн зургаануудай Москвагай 50 магазинуудта хэгдэһэн түрүүшын шалгалтанууд магазинуудай хүдэлмэреэ дүүргэһэнэй һүүлээр «хүдэлмэриин гурбадахи халаан» эхилнэ гэжэ харуулаа. Баазануудта баһал иимэ юумэн болодог байна. Мүнөө ондоо гурим байгуулагдана, тэрэ эдэ бүгэдые шанга хиналтадаа абаха ёһотой. Эндэ эрид шууд хүдэлхэ хэрэгтэй. Танай мэдэһээр, хүдэлмэришэдэй хиналта шэнэ ёһо гуримаар һэргээхын тула би Указ гаргаһан байнаб. Бидэ мүнөө предприятинууд болон баазануудые шалгаха, материалнуудаа прокуратура болон сүүдтэ үгэхэ эрхэнүүдые тэдээндэ үгөөбди. Тэрэ түсхай байратай, транспорттай байха ёһотой, хуули ёһо сахидаг зургаануудтай хамта хүдэлхэ болоно.

Президент СССР-эй Верховно Соведэй гэшүүдэй асуудалнуудта харюу үгөө.

Асуудал зүбшэн хэлсэһэнэй һүүлээр депутадууд тогтоол баталан абаба. Гүрэнэй хүтэлбэрилгын системые нарижуулан һайжаруулгатай дашарамдуулан, СССР-эй Конституцида хубилалтанууд ба нэмэлтэнүүдые оруулха тухай Хуулиин проектын гол дүримүүд тэрээн дотор һайшаагдаһан байна.

ТАСС-ай парламентын корреспондентнүүд.

Хубилган шэнэдхэлгын замаар

ТҮРҮҮШЫН АЛХАМ

Хүдөө ажахыдамнай хүнгэн бэшэ байдал тохёолдоод байна. Мүнөө болотороо бидэнэр урданайхяараа гансал дээдын зургаануудhаа захиралта хүлеэгээд үшөөл hyyhан зандаабди. Иигэжэ байхадамнай, манай эндэ ямар тиимэ хубилалтанууд бололтой гээшэб?

Хайшан гэбэл, мүртэй үрэ дүнгүүдтэй болохо зонбибди гэhэн бодол манай Дээдэ-Ториин хүн зоной hанаа сэдьхэл зобоодог болоhоор үнинэй hэн.

Эдэ үдэрнүүдтэ Россин Федерациин арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ съезд нээгдэжэ, аграрна реформо республика дотор бэелүүлхэ тухай тон шухала асуудал тэндэ зүбшэн хэлсэгдэбэ. Энэ айхабтар гүнзэгы удха шанартай асуудалые хүдөө нютагуудай таряашад, малшадай ехэ hонирхожо, хүлеэн абаhаниинь мэдээжэ.

Теэд энэмнай баhа дахин нэгэ ехэ хооhон үгэ-суурян болоод үнгэршэхэгүй юм аабза гэжэ hанаагаа зобохоор болонол. Энээнhээ урда иимэ ушар захаhаа болодог hэмнай. Холуурше ошолтогүй, шэбшээд үзэел. 1982 ондо үргэн дэлисэтэйгээр, холын хараатайгаар бүхы орон соогоо Эдеэ хоолой программа 1990 ондо дүүрэн шанартайгаар бэелүүлжэ, арад зоноо баярлуулхабди гэжэ хэлсэhэн, тогтоол абтаhан аад, мүнөө тэрээн тухай хөөрэлдэхэньшье эшхэбтэр болоод байна.

Хэрбээ хүдөөгэй таряашадта, малшадта ажалаа эрхилхэ сүлөө үгэжэ, газар сабшалан хубаарилжа, өөhэдынгөө арга боломжоор байдалаа эрхилхыень зүбшөөбэл, хэдэхэн жэлэй туршада эдеэ хоолой зүйл гаргалга, бүхы продукци үйлэдбэрилгэ жэшээгүй дээшэлхэ hэн. Энэ ганса манай өөрымнай hанамжа бэшэ, харин нютагаархинаймнай бүгэдэнэй сэдьхэжэ ябаhан бодол мүн болоно.

Манай Зэдын районой Дээдэ-Тори, Улзар нютагуудта Гармажап Гармаевай нэрэмжэтэ шэнэ совхоз байгша оной апрель hарада бии болгогдоо юм.

Та уншагшадтаа иигэжэ hануулая. Гармажап Аюрович Гармаев Буряад ороной түрүүшын Советскэ Союзай Герой болоно. Тэрэ манай Дээдэ-Тори нютагай үнэн сэхэ хүбүүн байhан, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үедэ фронт дээрэ эрэлхэгээр тэмсэжэ, наhа бараhан юм.

Шэнэ совхоз байгуулхадаа, нютагаархимнай нэгэн hаналтайгаар ажахыгаа Г. А. Гармаевай нэрээр нэрлүүлэе гэжэ хэлсээ hэн.

Эндэ нэгэ бага түүхын баримта тухай дурдаха хүсэлэнтэйб. 1920 гаран онуудта коллективизацилгын хүшэр хүндэ жэлнүүдтэ Дээдэ-Ториин сомоной дэбисхэр дээрэ гурбан колхоз тогтоhон намтартай. Тэдэ ажахынууд 1000-hаа дээшэ адуун hүрэгтэй, хэдэн мянган эбэртэ бодо малтай байгаа. Тэрэ үеынгөө эрилтээр нютагаархимнай хэдышье хүндэ сагай байбал, ажахыгаа эрхилжэ, яhала дүй дэршэлтэй болоhон гээшэ.

Удаань 50—60-аад онуудай үеэр 4—5 ажахынуудые хамтаруулжа, нэгэ ехэ совхоз болобо. Тиигэжэ Оёорой совхоз бии болоhон түүхэтэй. Харин Дээдэ-Тори hуурин совхозой гурбадахи отделени болоходоо, саашадаа хүгжэн дабшаха шадалгүй, «ерээдүйн үндэhэ hуурингүй» гэгдэжэ, доошоо доройтожо эхилhэн юм.

Хэн, ямар дээдын зургаан иимэ политика ябуулдаг байгааб гэжэ hануулбал, богонёор хэлэхэдэ, энэ болбол хүтэлбэрилхы-захиргаанай байгуулгын үрэ дүн мүн ха юм.

Тэрэ байгуулгын ёhoор аймагай, республикын, Федерациин, Союзай захиргаанай зургаанууд хойно хойноhоо табсантажа, дээрэhээ доошоо буухадаа, хажуу тээшээ багаханшье алхам хэхын аргагүй, сад гэмэ захиралта гарадаг байгаа.

Мүнөө үедэ нюуса нөөлтэгүй байhан юумые байhан соонь хэлсэдэг, дуулгадаг үе сагта нютагаймнай коммунистнууд, партийнабэшэ хүнүүд, пенсионернүүд, залуушуулшье нютагайнгаа байдалаар hанаагаа зобожо, улам бүри доошоо орожо байхадань, хамтараhан ажахыгаа ондоо болгохо гэжэ бодомжолhон байна.

1986 ондо Дээдэ-Тори нютагай хүн зоной суглаан зарлагдажа, совхозhоо илгарха тухай асуудал табигдабашье, шиидхэгдээгүй үлөө бэлэй. Тэрэ суглаан шанга шүүмжэлэлтэйгээр үнгэрөө hэн. Теэд Буряад республикымнай дээдэ зургаанууд анхараагүй юм.

Тиихэ үедэ ажахымнай отделениин коммунистнуудшье суглаан дээрэ энэ асуудал табидаг байhан. Харин үрэ дүн гарадаггүй hэн.

Мүнөө орон соохи политическэ байдал тусгаар ондоо болон хубилжа байна. Урданайхи шэнги ажалша коллективэй суглаанай тогтоолые болюулжархиха «арга» үгы болоо. Тиимэhээ Дээдэ-Ториинхидой хүсэhэн бодол бэелүүлэгдэжэ, хүршэ хоёр нютаг ниилэжэ, нэгэ совхоз болобо гээшэ.

Манай гурбадахи отделени хүдэлмэришэдэй талаар ядалдадаггүй байhан. Таряа хураалгын үедэ ондоо тээhээ механизаторнуудые үгэдэггүй hэн. Гансал автомашинын жолоошод ерэдэг байгаа. hаял болотор Дээдэ-Ториин, Улзарай залуушуулай 47-ниинь ажалгүйдэдэг, тэдэнэр үбhэ хуряалгын, тэжээл бэлэдхэлгын, мүн хурьга абалгын үедэ эндээ хүдэлдэг hэн. Нютагhаа ябаhан зоной тоо аяар 142 болоhон юм. Тэрэ тоодо, 62 мэргэжэлтэд: 4 зоотехник, 3 агроном, 3 механик, 3 багша оролсоно.

Иигэжэ хүнүүд өөhэдынгөө түрэл нютагhаа ондоо тээшээ ябаха баатай болодог hэн. Энээн тушаа Россин арадай депутадуудай съезд дээрэшье республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ И. С. Силаевай элидхэл соо олон баримтанууд дурдагданхай.

Манай нютагта мүнөө дээрээ үмсын ажал эрхилхэ хүнүүд үгы шахуу байбашье, хэн мэдэхэб, байн байтараа таарамжатайгаар газарай реформын бэелүүлэгдэбэл, гансал захиралтын хүсөөр ажалаа эрхилхээ болибол, тэдэнэр hайн дураараа үмсэ боложо магадгүй бшуу.

Зэдын районда мүнөө үедэ 2—3 фермер бии болонхой. Зүгөөр минии hанахада, хүдөөгэй таряашад арендэ дээрэ хүдэлхэ ехэл дуратай болонхой. Тэдэнэй олониинь хүдэлдэгшье байна. Энэл эгээл таарамжатай арга бэшэ аал?

Гүрэнэй предприятинууд, колхоз, совхозууд, таряашадай ажахынууд, элдэб нэгэдэлнүүд, ассоциацинууд зэргэ оршохо зэргэтэй гэжэ РСФСР-эй арадай депутадуудай съезд дээрэ хэлсэгдэhэниинь hайшаалтай.

Дэлгүүрэй экономикодо оролгын үедэ хамтын ажахын колхоз, совхозууд хүн зониие социальна талаар хамгаалха, хүүгэдэй болон дайнай инвалидуудай, ветерануудай ажаhуудал хангаха дүүрэн арга боломжотой ха юм.

Совхозоймнай хүдэлмэришэд, 50 шахуу коммунистнуудней мүнөө үедэ хүндэшэг байдалтай байhанаа hайн ойлгоно. Аяар 25 жэлэй туршада Дээдэ-Торидо, Улзарта ямаршье барилга хэгдээгүй шахуу.

Хэдэн жэлэй саанахи хүшэр сагаймнай гэршэ—хуушарhан hургуули, набтагаршье haa, үхибүүдые багтаажа ядатараа абаhан хүүгэдэй саад, гэр байрын талаар ядуу байдал, илангаяа хүдөө ажахын мэргэжэлтэд, багшанар гэр байраар тулюур.

Мүн малай байра задаржа, унажа байнхай. Теэд хэн манай иимэ байдалай түлөө харюусахаб? Тогтошоhон, зогсонги жэлнүүдэй алдуу эндүүнүүдые бүгэдөөрөө гүрэн түрэтэеэ хамтаржа, бүхы хүсэ шадалаа элсүүлэн, усадхаха ёhотой болонобди.

Совхоз байгуулагдаhаар хэдэн hара үнгэрбэшье, ажахымнай мал ажалай продукциие гүрэндэ тушаалгаар арба hарынгаа түсэб дүүргээ: ноолhoop—108 процентдэ, hүөөр—105 процентдэ хүргэгдөө юм. Харин мяха худалдаха түсэб дүүргэхэнь хүшэршэг болонхой. Тиихэдэ орооhо үйлэдбэрилхэ түсэб 114 процентдэ, силос даралга—246, сенаж—137 процентдэ хүргэгдөө.

Мүнөө үедэ орооhото ургасын талмайе үргэдхэхэ асуудал совхозоймнай дирекциин урда табигданхай.

Харин эдэ үдэрнүүдтэ ниитын малай үбэлжэлгын шэрүүн хаhа түлэг дундаа ябажа байна. Тэрэниие hайн шанартайгаар үнгэргэлгэ ажахын хүдэлмэришэдэй, бүхы коммунистнуудай гол зорилго болонхой.

Б. ГАРМАЕВ,
Зэдын районой Г. Гармаевай нэрэмжэтэ совхозой партбюрогой секретарь.

Малай үбэлжэлгэ — шанга шалгалта

ЁhОТОЙ ЭЭЗДЫНЬ ЭДЭЛ ДАА

Дабажалсан Эрдынеев түрэл «Знамя Ленина» колхоздоо гушаад гаран жэлэй хугасаа соо амжалтатай ажаллажа ябана. Энэ нүхэрэй намтарынь баhал hонирхол татамаар гэжэ hанагдана. Тэрэ ажалайнгаа намтарые механизатораар эхилhэн юм. Элдэб түхэлэй тракторнуудые, комбайнуудые жолоодожо, газар хахалаа, тарилга үнгэргөө, баян ургасын түлөө тэмсэлдэ жагсаа. hүүлдэнь өөрынгөө hайн дураар хонин ажалда хүдэлмэрилжэ захалhан байна. Иигэжэ Дабажалсан Эрдынеевичэй гэр бүлөөрөө мүнөө арбан табан жэлэй туршада хонин hүрэг харууhалжа, муу бэшээр хүдэлжэ ябаhаниинь hайшаалтай.

Нэгэшье үхибүү үндылгэхэнь хүшэрхэн гэжэ гэр бүлэтэй хүн бүхэн hайн мэдэнэ ёhотой. Тэдэнээ зүбөөр хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ түрэлхид лэ харюусалгатай байдаг ха юм. Нүхэр Эрдынеевэйхи аяар 10 хүүгэдтэй айл болоно. Цыремжит Дашиевна Эхэ-геройн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэнхэй. Эдэнэрэй ехэ басаганиинь Буряадай хүдөө ажахын институдай ветеринарна факультет дүүргээд, колхоздоо өөрынгөө мэргэжэлээр хүдэлнэ. Хоёрдохи басаганиинь баhал энэ институдта hурадаг, hаядаа агроном мэргэжэлтэй болохо юм. Гурбадахи басаганиинь нютагтаа хүүгэдэй саадта ажаллана. Энэ гэр бүлэ хүбүүдээр баhал олон. Ехэнь «Хүндэлэлэй Тэмдэг» орденто Д. Банзаровай нэрэмжэтэ Буряадай гүрэнэй багшанарай институдта hурадаг. Удаадахи хүбүүниинь Совет Армида алба хэжэ, дүүргэжэ ерэхэ болонхой. Бэшэниинь нютагайнгаа дунда hургуулида hурадаг юм.

Тэдэнэр hүүлэй табан жэлэй хугасаа соо эхэ хонидой отара даажа абаад, яhала амжалтатай, урагшатай хүдэлжэ ябанад. Гэр бүлөөрөө ажалладаг бригадын гэшүүд байгша ондо зуун эхэ хонин бүриhөө 95 хурьга түлжүүлжэ, баталhан хэлсээгээ бэелүүлжэ шадаа. Үйлэдбэриин даабариhаа гадуур эдэнэр 2 центнер нооhо хайшалжа, тушаагаа габьяатай.

Ахалагша хонишон эдир наhанhаа хойшо хонишоной ажалтай дүтэ танилсаhан, hайн мэдэхэ болоhон хүн ааб даа. «Хони, хурьгадай мааараан үлгымни дуунтай хамта зэдэлэн, эхымни hүнтэй хамта шуhандам шэнгээ юм» гэжэ тэрэ мүнөө хэлэхэ дүүрэн эрхэтэй.

Дабажалсан Эрдынеевтэ хонишон болоходонь, хэншье туланжа ябаагүй. Өөрынгөө оролдолгоор, хүсэ шадалаа гамнангүйгөөр ажаллаhанай ашаар ойрын хугасаа соо иимэ амжалтануудые түйладаг болоhониинь hайшаалтай. «Одоол энэмнай ажалша бэрхэ хүн юм. Гэдэргээ сухарижа, тэхэрижэ байдаг бэшэ ааб даа» гэжэ нэгэ зариманай хэлэжэ байхыень оло дахин дуулаhан байнаб. Иимэ ажалша бүхэриг хүнүүд нютаг нугынгаа нэрэ солые алдаршуулжа ябадаг ха юм.

Дабажалсан Эрдынеевич Цыремжит Дашиевна хоёрой иигэжэ үхи хүүгэдээ hайн hайханаар үндылгэжэ, ажахынгаа гол hалбари болохо хонин hүрэгөө хүгжөөлсэжэ ябаhандань урмашамаар. Энэ гэр бүлын иимэ урагшаа hанаатайгаар, оролдосо ехэтэйгээр хүдэлдэг байhандань нютагаархиниинь омогорходогшье, атаархадагшье байгаа ёhотой. Үнгэрhэн зундаа хонишод ондоо тээhээ туhаламжа хүлеэжэ байнгүйгөөр малайнгаа шэбхыень өөhэдынгөө хүсөөр малтажа хаяа. Хүйтэнэй хүрэжэ ерэтэрнь тэдэнэр байра байдалаа, дал хорёогоо заhабарилжа, дулаалжа үрдеэ. Илангаяа унажа эхилhэн газаа талынгаа хорёоень hэльбэн шэнэлhэн байна. Үбэлэй хүйтэнhөө, хабарай хагсуу hалхинhаа хамгаалха дээрээ хушалтатай халхабша шэнээр бодхоогоо. Энээн соогоо хонидоо оруулжа, эдеэлүүлхэ байна бшуу.

Ахалагша хонишон юумэ барихадаа, дархалхадаа ехэл дүй дүршэлтэй хүн. «Хуушарhан, муудажа үмхирhэн гэр задалаад, тэрэнэйнгээ дорохи модыень hэльбэhэн хойноо худаг дээрээ асаржа бодхоогоо. Тэрээнhээ гадуур үбhэ, тэжээл хэхэ хорёогоо ондоо тээшэнь урилаа. Эхэ хонидые үрэжүүлхэ пунктаяа баhал урилhан байха юм. Эды ехэ хүдэлмэри энэ бригада зунай hарануудай үедэ хэжэ үрдибэ. Тиихэдээ хонишод ондоо тээhээ хүнүүдые эрингүйгөөр, барилгын бэлэн материалнуудые бэдэрэнгүйгөөр эдэ бүгэдэе hайн шанартайгаар бүтээhэн байна. Энэ хэhэн хүдэлмэриинь түлөө колхоз түлбэриие түлөө. Тэрээнhээ гадуур тэдэнэртэ саг зуура соошье hаань, трактораар туhалаа. Дабажалсан Эрдынеевич өөрөө ойдо гаража, модо болон hургаагуудые бэлэдхэжэ, энэ трактораараа шэрэhэн байна.

Хонишод энэ үбэлжэлгэдэ байра байдалаа hайн бэлдэхынгээ хажуугаар 650 центнер зелёнко, hолоомо суглуулжа, хорёо соогоо оруулба. Мүнөө жэлдэ ажахын полинууд дээрэ эдэ зүйлэй тэжээл элбэг ха юм.

— Байгша ондо колхозой тэжээл бэлэдхэдэг бригаданууд шадаха соогоо яhала үбhэ нөөсэлжэ абаа. Хубааряар мандашье үгтөө. Орооhото ургамалнуудай муу бэшэ ургаса хуряагдаа. Юрэдөө, үбhэ тэжээлээр хангагданхайбди гэхэдэ алдуу болохогүй аабза. Бидэ үбэлэй, хабарай ута нюргые гэмгүй дабаха аргатайбди, — гэжэ ахалагша хонишон хэлэнэ.

Үнэхөөрөөшье гэр бүлын подрядай гуримаар ажалладаг бригадын гэшүүд өөhэдынгөө хүсөөр үбэлжэлгэдөө hайн бэлдэжэ, найман hара соо үргэлжэлдэг энэ харюусалгатай хаhаяа hайн дабажа гараха арга болемжотой юм.

Эдэнэрэй ажаhуудал тухайнь халта тогтохоор гээшэ ха. Хоёр квартиратай гэрэй нэгэ таладань хонишод өөhэдөө hуудаг байна. Амаралтын үдэрнүүдтэ интернадта байгаад hурадаг багашуулынь, ехэшүүлынь амаралтадаа гарахадаа ерэжэ хамhалсадаг юм. Хонидой эгээл түлэг түрэлгэ соо ехэ басагадай нэгэниинь ерэжэ, хурьгашанаар ажалладаг заншалтай болонхой.

Мүнөө эндэхи хонишод гэртээ гал түлижэ байхаяа болинхой. Гэрнүүдтэнь электрын хүсөөр дулаасуулха тусхай түхеэрэлгэнүүд тодхогдонхой. Тэдэнэр электро-пеэшэн дээрэ эдеэ хоолоо шанадаг байна. Сүлөөтэй сагтаа телевизор хараха аргатай. Хэрбээ хэрэгтэй болоо hаань, пеэшэнээ түлеэд, эдеэ хэхэ арга бии. Барилгын hүүлээр үлэhэн модонууд, hургаагууд, столбнууд яhала олоор обоолоотой. Тэрэнээ түлеэн болгожо хэрэглэхээр хонишон хэлэжэ hуугаа hэн.

— Гомдохо юумэн үгыл даа. Хүдэлөөд, оролдоод лэ байбал, hанаhандаа, зориhондоо заатагүй хүрэхэш. Хүндэ юун хэрэгтэйб? hайн эдеэтэй, hайн хубсаhатай, бага-сага бараатай байбал, бэшэ юуншье хэрэггүй. Хонишоной ажал хүшэрхэн. Үбэл, зунгүй, хабар, намаргүй түбhөө, hууринhaa холо ажаhуухаш. Иимэ хүнүүдые зүбөөр хангадаг байгаа hаань, амяраа hууhaaшье мэдэхэгүйш. Юун гэжэ хэлэхээ hананабши гэхэдэ, нүүдэл автолавка малшадтаа, илангаяа холо, ойрын хонишодтоо үсөөн ябадаг болонхой. Тиигээд ерээшье haa, худалдажа абахаар мүртэй барааншье, эдеэ хоолой зүйлшье байхагүй даа, — гэжэ Дабажалсан Эрдынеевич мэдүүлбэ.— Урдандаа колхознай мандаа үбэлдөө эдихэ мяха үгышье haa, үүсэлхэ мал үгэгшэ бэлэй. hүүлэй үедэ энэмнайшье болинхой. Тиихэдэнь мяхагүйгөөр үбэлжэхэ бэшэ хадаа өөрынгөө үхэрые үүсэлхэ баатай болонош. Энэ манда ехэл олзогүй ха юм, — гэжэ тэрэ нэмэбэ.

«Знамя Ленина» колхозой хонин hүрэгые саашадань хүгжөөлсэжэ ябагшадай нэгэниинь Эрдынеевэй гэр бүлэ гэхэдэ алдуугүй. Эдэмнай ажахынгаа гол hалбариин ёhотойл эээдынь болоно бшуу.

Д. ДОНДОКОВ.
Мухар-Шэбэрэй район.

Холбоолжоной шулуун нүүрhэнэй уурхайда зүү гаран тонно ашаа зөөхэ шадалтай «БелАЗ» түхэлэй томо автомашинанууд hүүлэй жэлнүүдтэ ашаглагдажа эхилээ. Имагтал дүршэл шадабаритай болоhон хүнүүдтэ иимэ автомашина жолоодохыень даалгадаг байна. Жолоошон Александр Жамбалов hаhаараа залуушье haa, тэдэ хүнүүдэй тоодо ороно. Үнинэй жолоошодhоо сэргэг hайнаар хүдэлжэ, тэрэ олоной hайшаал магтаалда хүртэнэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: А. Жамбалов.

Б. ГАРМАЕВАЙ фото.

Промышленность — хүдөө ажахыда

ЗАНШАЛАА БАРИМТАЛАН

Манай локомотив-вагон заhабарилгын заводой коллектив hүүлэй жэлнүүдтэ хэды хүндэ эрхэ байдалда ажаллажа байгаашье haa, урданайнгаа hайн hайхан заншалые баримталан, Яруунын районой колхоз, совхозуудта жэл бүри али болохо туhа хүргэhээр гээшэ. Түсэбөөр харaалагдаhанай ёhoop заводой барилгашад байгша оной эхинhээ районой ажахынуудта үйлэдбэриин, социально-соёлой объектнүүдые барихан, заhабарилhан, элдэб янзын техникэ, түхеэрэлгэ үгэhэн байха юм. Мүнөөшье заводой барилгашадай 2 бригада Тулдуунай, Улхасаагай совхозуудта түсэбөөр хараалагдаhан объектнүүдээ бодхоожо байна.

Яруунын районой ажахынуудта барилга хэжэ байhан бригадануудай хүдэлмэриие заводой шефскэ хүдэлмэриин талаар комиссиин гэшүүд саг үргэлжэ шалгажа байдаг юм. hүүлшын шалгалтын ёhoop заводой коллектив абаhан уялганууддаа саг болзортонь дүүргэнэ гээд харуулаа. Байгша ондо барилгашадай 5, сантехнигүүдэй 1 бригада колхоз, совхозуудта хүдэлөө. Тэдэнэрэй хүдэлмэридэ ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд гомдол баряагүй байна. Барилгашадай бүхы бригаданууд оролдосотойгоор хүдэлөө гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Тулдуунай совхоздо И. А. Булхаровай хүтэлбэрилдэг бригадын коллектив хүдэлhэн байна. Найман хүнhөө бүридэhэн энэ бригада 600 толгой хонинной байха байра, байрын нэгэ гэр, орооhо таряа хадагалха байра барижа, ашаглалтада тушаагаа. Эдэ объектнүүдые барилгада тэдэнэр бүхыдөө 184 мянган түхэриг ашаглаа. П. П. Непомнящих гэгшын хүтэлбэрилдэг бригада Нарhатын совхоздо 200 үхэрэй байха байра барижа үгөө.

Барилгашадай бусад гурбан бригада районой хоёр ажахыда хүдэлhэн байна. Ю. С. Пухолковой бригадын гэшүүд шэнээр байгуулагдаhан Улхасаагай совхоздо бүтээсэ ехэтэйгээр хүдэлжэ, түсэбтэ даабаринуудаа сүм дүүргэжэ шадаа. Тэдэнэр эндэ 600 хонинной байха байра, хоёр бүлын байха байрын гэр бариhан, нэгэ гэр капитальнаар заhабарилhан юм. Тиин «Юбилейный» совхоздо ошожо, эбэртэ бодо малай байра заhабарилаа бэлэй. Н. А. Капорскиин ударидадаг бригада «Целинный» совхозой хүүгэдэй саадта кухни, прачечна барижа үгөө. Удаань Яруунын совхоздо ошожо, түймэр сараалгын депо барижа, хэрэглэмжэдэ тушаагаа.

Булад шудхалгын цехэй электрик С. П. Шабановай бригада Иисэнгэ hууринда 150 туналай байра барижа дүүргээд, Гундада орооhо таряанай складай оршодог газарые хорёолhон, кошерада залгалаа бариhан байха юм. Мүнөө түс бригада машинно-тракторна мастерскойн байшаниие hэльбэн шэнэлжэ дүүргэбэ.

Заводой сантехнигүүдэй бригадын гэшүүдэй үрэ бүтээсэтэйгээр ажаллаха хэрэгтэ элдэб юумэн hаад ушаруулаа. Сорго, арматура болоод бусад зүйлнүүд, материалнууд ажахынуудта дуталдажа, заримдаа миин байха саг гараа бшуу. Тиин түүхэй эд, материалтай болоходоо, тэдэнэр түсэбтэ даабарияа дүүргэхын түлэ амаралтын үдэрнүүдтэ хүдэлхэ баатай болоо hэн. Домна hууринай хүүгэдэй саадай, hургуулиин, клубай котельнын, дулаасуулгын түхеэрэлгэнүүдые заhабарилаа. Гэбэшье районой түб тосхондо эгээл ехэ хэмжээнэй хүдэлмэри хээ бшуу. Ганса соёлой байшан бэшэ, больницын котельнэдэ хуушарhан табан котел заhабарилhан, 5 шэнэ котел хабсарган тодхоhон байна. Гадна райпотребсоюзай баазын хоёр складта дулаасуулгын түхеэрэлгэ заhабарилаа, соргонуудые хабсаргаа.

Яруунын районой ажахынуудта барилга хэхэhээ гадна завод зэр зэбсэгүүдые, түхеэрэлгэнүүдые, элдэб материалнуудые үгэhэн, запас хэрэгсэлнүүдые бүтээhэн байха юм.

А. ГАВРИЛОВ,
ЛВРЗ-гэй шефскэ хүдэлмэриин талаар комиссиин түрүүлэгшэ.

БУСАХАШ ДАА, БЭЛИГМАА

Зураглал

Тоонто нютаг. Яагаашье ехэ гүнзэгы удхатай, зүрхэ сэдьхэл доhолгомо үгэнүүд бэ даа! Хүн бүхэндэ өөрын тоонто нютаг, түрэhэн, үдэhэн газар дайда бии.

Үглөө бүхэндэ фермэ тээшэ ошожо ябахадаа, сэлгеэ ужам Чисаанынгаа тала дайдые, аяар тэрэ саана уняартан хүхэрэгшэ Мозой — hараантайн буурал хадануудые, зүрхэ шэмжэгэнүүлмэ танил болошоhон Булаг тосхоноо хаража, Бэлигмаа үнөөхи «Тоонто нютаг» гэжэ дуунай жэгтэй hайхан аялга, мартагдашагүй үгэнүүдые эжэлүүдгүй ухаандаа оруулдаг юм.

Мүн баhа эдир залуу наhандаа ажабайдалай олон харгын бэлшэр дээрэ гаража, тархяа эрьеэд, энээгүүр-тэрээгүүр зайhан аяншалhанаа, элдэб мэргэжэлдэшье hураад туршаhанаа hанаэндаа оруулаал ааб даа.

Хүн гүлмэр залуу, омог солгёон наhандаа юундэшьеб нютагhаа саашаа гаража, газар үзэхэ, зайха, хэба шадалаа туршаха дуратай байдаг ха юм. Энэньшье гайхалгүй. «Урдатнай hаруул hайхан ажабайдалай үргэн харгы угтажа байна. Хаанашье ошожо hурахадатнай — танай дуран, али совхоздоо үлэжэ хүдэлнэ гүт, бүрил — hайн», — гэжэ багшанарайнь ходо хэлэдэг үгэнүүд үхибүүдэй ухаан бодолдо хадуугдадаг haaб даа. Тэсд үнэн дээрээ ажабайдалда хуу тодоотой бэлэн юумэн гэжэ хаана байгша hэм. Одоол тэрэ олон харгын бэлшэр дээрэ тээлмэрдэхэ, иишэ тиишээ даб гээд, элдэб бэрхэшээлтэй ушаржа, модо мүргэhэндэл гэдэргээ сухариха, али юумэнэй hанаhан соо бүтэхэгүйдэнь урмаашье хухарха ушар дайралдаа бэээ.

Бэлигмаа Гуруевагай арбадахи класс дүүргээд байхадань, тэрэнэй урда баhал үргэн харгы нээгдэhэн шэнгеэр түрүүн hанагдаа бэлэй. Тиигэбэшье нютагай олохон хүбүүд, басагадай дээдэ hургуулинуудта hурахаяа ошохомнай гээд, шалгалтыень дабажа шадангүй «унашообди» гэжэ бусажа ерэдэгынь мэдэхэ хадаа нэгэ заа хүнгэншэгыень хаража, тэрэ Буряадай хүдөө ажахын техникумдэ ороо hэн. hанаандань таараагүй юм гү, али ондоошье шалтагаан байжа болоо, юрэдөөл, Бэлигмаа техникумээ орхёод, Шэтэ хото ошожо, ДОСААФ-ай радиооператорай hургуули дүүргэбэ. Баhал али болохо шалтагаанаар тэрэ мэргэжэлээрээ хүдэлөөгүй. 1980-аад оной эхеэр нютагтаа ерээд, түрүү совхозойнгоо конторODO секретарь-машинисткээр хүдэлжэ байтарнь, тэрэ үедэ директорээр хүдэлжэ байhан И. Н. Рубцов (мүнөө тэндэхи сельскэ Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ) дуудаад, иигэжэ хэлэбэ:

— Бэлигмаа Мороевна, туhалха болоолши даа. Булагай hү hаалиин фермэдэ тоо бүридхэгшэ хэрэгтэй болоо. Ойро зуураше haaнь, хүдэлжэ үгыш даа.

Тиимэ юумэнэй болоод байхада, яажа арсахаб. Түрэhэн гараhан нютагайнь фермэ ха юм. Тэндэ хоёр жэл тухай хүдэлөөд байхадань, фермын түрүү hаалишан партгрупорг Хандама Цыдыповна Буянтуева нэгэтэ хөөрэлдэжэ байтараа, иигэжэ хэлэбэ:

— Ши, Бэлигмаа, hаалишан болыш, юрэдөө. Ядалдахагүйш. Бидэшни туhална аабзабди. Абаха салин түлбэриньшье тоо бүридхэгшынхиhөө hураггүй дээшээ байха ха юм.

Фермынгээ суута hаалишанай тиигэжэ хэлэхэдэнь, баhал арсаха, ара гэдэргээ таталдахын яашье аргагүй байба. Тиигээдшье түйлай ажалша бэрхэ, хүн зондоо хүндэтэй, хүхюун зугаатай ябадаг, хэзээдэшье урагшаа hанаатай Хандама Цыдыповнагай хүдэлжэ, зоноор хөөрэлдэжэ байхыень харахадаа, Бэлигмаа ходол атаархагша, hайшаагша hэн. «Хүдэлмэришэ хүн хэзээдэшье hайхан», — гэжэ дэмы хэлсэдэггүй.

— Хайшан гээ haa, иигэжэ хүдэлжэ hураха гээшэбиб гэжэ hанагша hэм. Тиимэhээ Хандама Цыдыповнагай хэлэhэн үгэ, зааhан юумэ бүхэниие ухаандаа бүхөөр хадууха, дүй дүршэлдэнь hураха гэжэ оролдооб. Мүнөөшье яhала бараг шадабаритай болоод байхадаашье, баhал тэрээнhээ элдэб юумэ hуража абадагби, — гэжэ Бэлигмаа Мороевна хэлэнэ.

Залуу басаганай эндэ хүдэлхэеэ ерэхэдэ фермэдэнь дүршэлтэй бэрхэ hаалишад олон байhан. Тэдэнэй зариманиинь мүнөө наhанай амаралтада гаранхай. Мүнөө эндэ Хандама Буянтуеваhаа гадна, Галина Доржиевна Нимбуева, Галсама Цыреновна Гармажапова, Чимит Жамбаловна Шагдарова, Дашима Дондоковна Дондокова болон бусад дүршэлтэй, шадабари ехэтэй hаалишад хүдэлнэ.

— Иимэл хүнүүдэй хажууда хүдэлхэдөө, hаалишанай ажалай бүхы онол оншо, мэргэжэл шадабариие түргэн шудалааб гэжэ hанагшаб. Манай коллективтэ анханhаа залуушуулда мээхэй зохидоор хандадаг, али болохоор hургадаг заншал бии юм. Эбтэй зэтэй, hайхан hанаатай зон соо хүдэлхэдэшье урматай, — гэжэ Бэлигмаа Гуруевна хөөрэнэ.

Нээрээшье энэ hаалишан богонихон болзор соо мэргэжэл шадабарияа дээшэлүүлжэ, гансашье Чисаанынгаа совхоз соо бэшэ, район дотороо түрүүшүүлэй зэргэдэ гараа. Хэрбээ 1988 ондо үнеэн бүриhөө 2600 үлүүтэй килограмм hү haahан haa, нёдондо тэрээнээ 2922 килограммда хүргөө юм. Энэ жэлдэ одоол гурба мянганай хилэ дабаха байhан аад, үбшэлhэн дээрэhээ ойро зуура хүнгэн ажалда ороходоо фермэдээ тоо бүридхэгшөөр хүдэлхэ баатай болоо. Байгша оной үнгэрhэн арба hарын дүнгөөр тэрэ үнеэн бүриhөө 2835 килограмм hү haaгаад байгаа.

— Бэеынгээ hайн болоходо Бэлигмаа дахин үнеэдээ туушаажа абаха даа. Этигэнэб. Энэмнай өөрынгөө бэеын амиие хараад ябадаг хүн бэшэ. Фермынгээ ажал хэрэг тушаа ходол hанаагаа табижа, hүhаалиин нэгэ заашье доошолоо hаань, энэмнай юун болоо гээшэб, ямар шалтагаантай гэжэ элирүүлхые оролдодог. Тэрэньшье гайхалгүй. Бэлигмаа Мороевна манай фермын партийна бүлэгые хүтэлбэрилнэ ха юм, — гэжэ Х. Ц. Буянтуева хэлээ hэн.

Бэлигмаа Гуруевае партгрупоргоор hунгаhаниинь баhал өөрын нэгэ удхатай юм. Эндэхи партийна бүлэгые олон жэлдэ хүтэлбэрилhэн коммунист Хандама Буянтуева нэгэтэ суглаан дээрэ иигэжэ хэлэбэ:

— «Эрьехэ наран ээлжээтэй түрэ» гэжэ бии, нүхэд. Бэлигмаа манай дундаhаа үргэн гараhан hаалишан, бидэнэй дунда хүмүүжэhэн коммунист гээшэ. Энэмнай ямар хүн бэ гэжэ булта мэдэнэбди. Манай коллектив диилэнхидээ наhажаал зон боложо, олонхимнай пенсидэ гарахань. Тиимэhээ ши, Бэлигмаа, дундуур наhанай хүн хадаа бидэ наhатайшуулые халажа абаха, залуушуулаа дахуулжа ябаха болонош. Бидэ баhал фермэдэ хүдэлжэ байhан сагтаа шамдаа туhална, дэмжэнэ аабзабди. Тиигээд би Бэлигмаае партгрупоргоор hунгахые дурадханаб.

Тэрэниие коммунистнууд альга ташан дэмжээ бэлэй. Үнгэрэгшэ хабар нютагай hунгагшад тэрэниие баhа районно Соведтэ арадай депутадаар hунгаа hэн.

Зарим хүнүүд хуби заяагаа, наhанайнгаа жаргалые бэдэржэ, хаа хаагуур ябадаг, аяншалдаг, олон мэргэжэл hэлгэдэг ааб даа. Теэд «айлаар алта бэдэрэнхаар, абдараа үудала» гэhэн үгэ баhал бии. Олон хүнүүд түрэhэн нютагаа юунhээшье үлүүгээр hанажа, үргэжэ, эхэ эсэгынгээ хэжэ ябаhан ажал хэрэгые үргэлжэлүүлжэ, гал гуламтыень бадаруулжа байхадаа зол жаргал, хуби заяамни энэл гэжэ тоолодогынь дэмбэрэлтэй.

Бэлигмаа Гуруева шэлэhэн ажалайнгаа хэдышье хүшэр хүндэ, хэзээдэ hанаа зоборитойшье hаань, саашаа эрдэмэй hургуули намнаагүй, заатагүй ондоо тээшэ ошожо хүдэлхэмгэнгүй, нэгэтэ нютагаа бусаhандаа шаналдаггүй. Ажабайдалыньшье яhала урагшатай, хоёр заахан басагадынь хүн боложо ябанад.

Жэлэй дүрбэн сагта малай хойноhоо ябаха гээшэмнай хүнгэн бэшэ. Теэд энэ ажални арад зондоо туhатай, үнэн зүрхэнhөө оролдожо ябаhыемни хүн зон бодотоор сэгнэжэ, хүндэлнэ гэжэ мэдэхэдээ тэрэ урматай, улам урагшаа hанаатай хүдэлдэг. Гансал бэеынгээ түхэлдөө оробол, дахин үнеэдээ hаажа эхилхэб гэhэн бодол hанаандань ходол байдаг. Малай байра соо ороходонь маанадаа юундэ орхёобши, түргэн ерыш, hаагыш гэhэндэл үнеэдэйнгээ үгэнэлдэн байхада, hаалишанай сэдьхэлдэ хүндэхэн болоодходог юм. Бусаха даа, Бэлигмаа,

М. НАМЖИЛОВ.
Хэжэнгын район.

НАРАНАЙ ФЕРМЭДЭ НАhААРАА...

Оёорой совхозой hаалиин Наранай фермэдэ дүршэл шадабаритай hаалишад захаhаа олон юм. Тэдэнэй нэгэн болохо Александра Петровна Базарова эндэ эгсэ хорин дүрбэдэхи жэлээ ажаллана. Эды олон жэлдэ таhалгаряагүй hаалишанаар хүдэлмэрилжэ байhан энэ эхэнэр дүршэл шадабаряар баян болонхой. Жэшээлбэл, hүүлэй үедэ Александра Базарова гансашье hара, квартал, жэлэйнгээ бэшэ, мүн бүхэли табан жэлэйнгээ түсэб уридшалан дүүргэжэ амжана. Үнгэрhэн жэлдэ түрүү hаалишан үнеэн бүриhөө 3000 килограмм hү абажа, түрүүшүүлэй зэргэдэ бата hууриня дахяад эзэлээ hэн. Харин байгша ондо Александра Петровна дахяад гурбан мянгатанай зэргэдэ гаража, уужам талата Зэдэ нютагта дахяад суурхаба даа.

М. ДАГБАЕВА.

Совет орон дотор

ГРОЗНО. Чечено-Ингушетиин ниитын-политическэ байдал, хадата хизаарай социально-экономическа ба оюун ухаанай талаар хүгжэлтын асуудалнууд чечен арадай ниитэ национальна сессидэ хабаадагшадай гол анхаралда байба. Чечено-Ингушетидэ гүрэнэй бүрин эрхэтэ байдал олгохо тухай шиидхэбэри абтаа.

ТАШКЕНТ. Материальна, эдеэ хоолой, медицинын талаар туhаламжын хэдэн проектнүүдые санаартан Жан Пьер Терсу Узбекистанда дурадхаа hэн. Франциин нангин Иоанн Иерусалимскиин ордениие тэрэ түлөөлнэ. Узбекистанай президент И. Д. Каримовтай тэрэнэй хөөрэлдэхэ үедэ тус орденой зүгhөө республикада туhаламжа үзүүлхэ талаар асуудалнууд хэлсэгдээ hэн.

УЛААН-ҮДЭ. Хотын номой магазинуудта ба «Союзпечатиин» киоскнуудта ороhон «Буряадай түүхэ асуудалнууд ба харюунуудта» гэhэн сериин шэнэ ном хэдэхэн час соо худалдагдаа. Буряадай республикын түүхын залуу эрдэмтэдэй нэгэдэл энэ номые хэблэлдэ бэлдээ hэн. Забайкалиин регионой эртэ урдын ба дунда зуун жэлнүүдэй түүхэдэ түрүүшын ном зорюулагдана. Ойрын сагта иимэ сериин 2-дохи, 3-дахи ном барлагдаха юм. Хаанта Россин бүридэлдэ ороhоной hүүлээрхи жэлнүүдhээ эхилээд Агуу Октябриин Социалис Революци хүрэтэр, 1917 онhоо эхилээд мүнөө болотор буряад арадай түүхэдэ хабаатай асуудалнуудта харюунууд тэдэ номуудта үгтэхэ юм.

ВЛАДИВОСТОК. Приморьин загаhашад — колхознигууд болон тэдэнэй заhабарилгын гол бааза болохо Гайдармакска судна заhабарилгын заводой хоорондо hайн харилсаанууд тогтоогдонхой. Заhабарилга саг болзортонь, hайн шанартайгаар хэhэнэй түлөө шангуудые захилшад өөhэдөө заводой хүдэлмэришэдтэ түлэдэг болоо юм. Энэнь али али таладань туhатай байна: Заhабарилгын ашаг үрын дээшэлhэнэй эсэстэ заводойхидой ашаг олзые нэгэ хахад миллион түхэригөөр дээшэлүүлхэ, харин загаhашадта арбан мянга тонно загаhа нэмэжэ бариха арга олгоо.

АРХАНГЕЛЬСК. Айлнуудта квартиранuудые хахад сэнгээр худалдаха тогтоол Архангельскын городской Соведэй сесси абаа hэн. 40 мянган шахуу квартиратай хотын коммунальна жасын гэрнүүд мүнөө дээрээ иимэ сэнгээр худалдагдаха. Хэрбээ мүнгэнэй гансата оруулагдаа haa, 10 процентын буулта хэгдэхэ юм. Табан жэл хүрэтэр hубарюулан түлэжэ болохо. Олон үхибүүдтэй айлнуудта, инвалидуудта байрын ниитэ талмайн дүрбэлжэн метрэй сэн үшөө дүрбэнэй нэгэ хубяар хямдаруулагдаха. Жэшээнь, хоёр таhалгатай хуушан квартира 1—2 мянган түхэригөөр худалдагдаха. Гэхэ зуура «хара дэлгүүртэ» иимэ гэр 25—30 мянгата болодог. Квартира худалдажа абаhан айлнууд бүхы гэрые ашаглаха ба заhабарилха талаар хубитаяа оруулха ааб даа.

БАКУ. Азербайджанай Кусарска райондо 1300 толгой эбэртэ бодо малай комплекс барихада Мюнхенэй «Агрофабер» фирмэ туhалха болонхой. Энгельсын нэрэмжэтэ колхоздо ерээдүйн предприятиин үйлэдбэриин байрануудай hуури табигдажа эхилэнхэй. Хэлсээнэй ёhoop, Азербайджанай талынхид барилгын бүхы хүдэлмэри хэхэ юм. Германиин партнернууд тус комплексые түхеэрэлгэнүүдээр хангаха, тэдэниие тодхожо, хүдэлгэхэ, Германиин hайжаруулагдаhан үүлтэрэй 500 толгой эбэртэ бодо мал асарагдаха ёhотой. Иимэ үнеэдэй туд бүриhөө адагынь 6000 килограмм hүн haaгдаха гэжэ фирмэ найдуулна.

БАРНАУЛ. Алтайн hүнэй промышленностиин заводуудта шэнэ техникэ тодхогдожо эхилээ. Эндэ байгуулагдаhан үйлэдбэриин-кооперативна «Молпром» нэгэдэл тусхай зорилготой программа зохёонхой. Эгээл түрүү технологи хэрэглэхэ аргатай шэнэ заводууд болон комбинадуудые бариха, хүдэлжэ байгаа предприятинуудые шэнэдхэхэ гээд тус программаар хараалагдана. Новоалтайскда hүнэй томо завод баригдана, Алейскэ ба Бийскэ hүнэй комбинадуудай үйлэдбэриие үргэдхэхэ талаар хүдэлмэри ябуулагдана. Хуурай ба үдхэрүүлэгдэhэн hү, хүүгэдэй эдеэ хоолой зүйлнүүдые, эрхим сортын Сибириин сыр үйлэдбэрилхэ цехүүд нэгэдэлэй предприятинуудта байгуулагдана.

...ИЕ
...АРААР
...АНГАНАБ

...авлени республи-
...Үдэ, Кяхта горо-
...енск, Селенгинск
... хүн зониие нии-
...ой талаар ханга-
... Тиимэһээ эдэл
... хүн зонойнь оро-
... газарые олон
...нарыень һайжа-
...оролдодогнай со-

...хэеэ байна гээ-
... Энэ сагай хуга-
...кынгаа ниислэл
...гаран һууритай
... предприяти ашаг-
...бабди. Эдэмнай
...рьска районгдохи
..., Железнодо-
...дохи «Миф» гэ-
...нууд, Сэлэнгын
... баригдаһан сто-
...най комбинадай
...ригдаһан үндэ-
...хни болоно. Тии-
... тодорхойлолгын
... соо үшөө нэ-
...эгдэнхэй. Эдэ
...на хуушан хэдэн
...нууд заһабари-
...на.
... хоолой шэнэ
...удые ашаглаха-
...удаа заһабарил-
...ж шэмэглэл го-
... оруулха гэжэ
...юнхойбди. Энэ
... зохид жэшээ
...торан болоно.
...ээ ехэшье бэ-
...ри), газаа досоо
...а болохотой гээ-
...й буряад-монгол
...нүүд, монгол
...эрээ байдаг.
... монгол хибэ-
...й. Ресторанай
... шэмэглэл үндэ-

һэн маягые баримталанхай юм. «Ургы», «Тэрэнги» гэжэ кафенүүднай мүнөө заһабарилгада оронхой. Заһабарилгынь үедэ эндэ хэлээшэмни баримталагдаһан байха зэргэтэй.

гэдүүлэнхэй гэжэ хэлэе. Зүгөөр энэмнай республика соомнай түрүүшын зүйл. Ямаршье һаа, хүдэлжэ байһан лэ газар бүхэндөө хүдэлмэришэн өөрын столовотой юм.

хэжэ шаданагүй, Кировэй нэрэмжэтэ завод «Бурфермmaш» хоёрто бии болонхой. Харин авиазавод, хүдөө ажахын институт, индустриально-багшанарай техникум гэхэ мэтэ унжагайрһаар. ДСК ЛВРЗ хоёр

ЭДЕЭЛХЭ ГАЗАР ОЛОШОРОГ ЛЭ

Энэ жэлдэ нарин сэмбын комбинадай хүдэлмэрилэгшэд предприятиингаа дэбисхэр дээрэ кондитерскэ цехтэй болоно амараа һэн.

Олоной ябажа эдеэлдэг газарые үзэмжэтэй зохид, ажаһуужа байгаа республикынгаа үндэһэн яһатанай заншалнуудые баримталан зохёон байгуулха зорилго бидэнэй урда табигдаанхай гээшэ. Тиихэдэ ганса манай албанаар хангагдадаг зон тухай бэшэ, харин тэдэниие һайнаар хангахын түлөө оролдодог хүнүүд тухай (манай хүдэлмэрилэгшэд) һанаагаа зоболсохо уялгатайбди. Энэ талаар хэлэхэдэ, хүдэлмэриимнай газарта оньһожоруулга муугаар эмхидхэгдэнэ. Ехэнхи ажалнай бар хүсөөр хэгдэдэг ха юм. Тоогоор хэлэбэл, 28—29 процентнь лэ оньһожоруулгатай гээшэлди даа. Эгээ мүнөө хэрэглэжэ байгаа оньһожоруулга гэхэ юм гү, али техникын зүйл гү — мясорубка, овощ хэршэгшэ, хартаабха сэбэрлэгшэ гэхэ мэтэ болоно. Хари гүрэнэй түхеэрэлгэ нэбтэрүүлгэ программна зорилгомнай гэжэ тоологдодог. Теэд хэзээ юм? Финляндиин түхеэрэлгэ прибор бүтээлгын нэгэдэлдэ тодхогдонхой. 1991—1992 онуудта эндэ хүсэд бэлэн бэшэ продуктнуудай цех хүдэлдэг болохо. «Теплоприбор» заводойхид Ригын нэгэ комбинадай дүршэлые хэрэглэжэ, столово соохи хангалгаа түр-

Харин һургуули бүхэнэй һурагшад халуун эдеэгээр үшөөл хангагданагүй гэхэ хэрэгтэй. 21-дэхи һургуули столовоһоо байха буфедшье үгы. Тэрэнэй түлөө засагай газарнуудтай туршажал байнабди. Һаяар өөрынхиеэ абаха хэбэртэйбди.

Һургуулинууд гээшые район районоорнь нэгэ газарһаа хангадаг болоо һаа, аятай һэн. Железнодорожно районгдо иимэ болонхой. Харин гараха жэлдэ Октябрьска районой 47-дохи кварталда Советскэ болон Октябрьска районой бүхы һургуулинуудые халуун эдеэгээр хангадаг базова столово нээхэмнай. Тэндэмнай сүүдхын 14 тонно мяханай, загаһанай, талханай зүйлнүүд бэлдэгдэхэ юм. Энэ ехэ фабрикын барилгада 2 миллион 183 мянган түхэриг гаргашалагдаха юм гээбы. Байгша оной октябрь һара соо ашаглагдаха ёһотой байгаа. Теэд барилгашадһаа боложо, гараха жэлэй 1 квартал соо заатагүй бэлэн болгогдохоор хараалагданхай. Тус фабрикада хүдэлхэ хүнэйнь тоо проектынгээ ёһоор 247 юм.

Саашань тэмдэглэхэдэ, ниитын эдеэ хоол эмхидхэлгэдэ овощ, фрукт хадагалха газар тон шухала. Дээ дээрэ 1050 тонныя дүрбэн хранилищи бии. Зүгөөр эндэ томо томо фабрика, заводууд өөһэдын хранилищи бариха ёһотой аад, энэ асуудалые бултадаа шиид-

70—70 тонныя хүргэгшэнүүдтэй болоно амаранхай. Овощ хадагалха газар предприяти бүхэндэ шухала. Тэрээнгүйгөөр олон янзын, һайн шанартай эдеэ хоолтой болоно шадахагүйнь мэдээжэ.

Кадрнууд бүхы асуудал шиидхэдэг гэлсэдэгбди. Харин тиин гэһээ манай һалбарида эдэмнэй үргэлжэ дутана. Илангаяа тогоошод хаанашье хүртэнэгүй. Ниитын эдеэ хоолой технологууд хомор. Железнодорожно районгдохи ПТУ-да бэлдэгдэдэг. Теэд дүүргэжэ гараһан мэргэжэлтэд ниитын эдеэ хоолой газарнуудтахи эрхэ байдалые хүндэшөөгөөд, удаан хүдэлдэггүй байха юм. Харин мүнөө зарим һургуулинууд, гол түлэб Октябрьска районой тогоошодые, кондитернуудые бэлдэлсэжэ, туһалдаг болонхой.

Ерээдүй тухайгаа хэлэбэл, шэнэ табан жэлдэ «Бурятия» гэжэ гостиницын (олон дабхар) дэргэдэхи 500 һууритай ресторан ашаглагдаха байна. Хүдөө ажахын институт, хэдэн һургуулинууд столовотой болохо. Орешковэдэ, Кирзаводой, Заречный, Вагжановай поселогуудта шэнэ столовонууд нээгдэхэ. Тиихэдэ 61-дэхи, 20 кварталнуудта, 106-дахи микрорайондо кафенүүд үүдэеэ сэлихээр хараалагдана.

Е. ТИХОНОВА,
Ниитын эдеэ хоолой управлениин экономист.

...шаг үрэтэ ажалай,

...энхэ байдалай түлөө

...Ы ХҮСЭНҮҮДЭЭ ...ГЭДҮҮЛЭН...

...й байдалай тү-
...бүлгэмэй Бүхэсо-
...ференци Москва-
...тэнгэр үнгэрөө
... хабаадажа, энэ
...ган, шагнаһан ту-
...үгөөр мэдээсэхэ
...рэ конференци-
... делегадууд бо-
... хүнүүд хабаа-
...эй дунда 71
... тоодо акаде-
... Бородин, Ро-
...имов болон бу-
...Тиихэдэ Советскэ
... Социалис Ажа-
...уд хабаадаа һэн.
...тай секретарь,
... гэшүүн О. С.
...ренцидэ хабаа-
...эн байна.
...й байдалай тү-
... Бүхэсоюзна бүл-
...ориие хубилган
... архидалгагүй-
...итын хүдэлөөнэй
... тухай» гэһэн
... конференцидэ
...зүбшэн хэлсэһэн

...үбэй соведэй тү-
...дицинын эрдэмэй
...эй арадай де-
...рубилин элидхэл
...ренци дээрэ
... Устав абтаа,
... бүридэлдэ һүн-
...удөө.
... болон алко-
...ислые шангад-
...985 оной май һа-
... КПСС-эй ЦК-гай
...елүүлхэ талаар
...жээнүүд зарим
...дүн харуулаа.
... ниитын газар-
... дээрэ архидал-
...жалша коллек-
...рально-психоло-
... һайжараа гэжэ
... тэмдэглэгдэһэн
...шье энэ тэмсэл
...р нэгэн ойро
... хаһа (кампани)
...эгдео, архидал-
...дээрэһээ түрюул-
...ида болон хүнэй
...да бусад таатай
...нүүдта һууритай
...онсо хэлэгдэһэн

...ёр жэлдэ архи-
... һүжэржэ эхи-
...тай тэмсэлгээр
... ябуулагдадаг хү-
...даа, ажалша кол-
...рхидаһан ябадал-

нуудта хайша хэрэгээр хандадаг болоно байна гээд, элидхэл соо хэлэгдээ һэн. Бүридхэлдэ ороһон архиншадай тоо орон соо 4,5 миллиондо хүрөө.

Тэрэнэй хажуугаар наркоманууд олошорно. Эгээ мүнөө орон соомнай 65 мянган наркоман тоологдоно.

Алкоголизмтай тэмсэхэ хүдэлмэридөө урда жэлнүүдтэ хэды алдуу гаргаһан байбашье, энээнтэй саашадаа эбсэхэ ёһогүйбди, энэ хүдэлмэриие даамгайгаар бодомжоложо, сухарилтагүйгөөр ябуулха тухай үгэ хэлэгшэд тэмдэглэхэ зуураа, ниитэ зоной психологи хубилгаха, элүүр энхэ, архидалгагүй байдалай хэды зэргэ ашаа үрэтэй, һойн, һайхан тухай бодото жэшээнүүд дээрэ үндэһэтэй ойлгуулаамжын хүдэлмэри үргэнөөр ябуулха шухала гэжэ тэмдэглэгдээ.

Архидалгатай тэмсэхэ бүлгэмһөө гадна иимэ үүргэтэй ондоошье эмхинүүд орон соомнай бии аад, хүсэнүүдээ нэгэдүүлээгүй дээрэһээ шадалгүйдэнэ гэжэ хэлэгдээ һэн. Жэшээлхэдэ, «Оптималист» гэжэ эмхи, хуули ёһо сахин хамгаалгын органууд болон шажан мүргэлэй газарнууд арга боломжонуудаа үшөөл элсүүлээгүй байһаар. Тэдэнэй түлөөлэгшэд конференцидэ уригдаһан байжа, һанамжа, дурадхалнуудаараа хубаалдаа бэлэй. Довженко, Шичко гэгшэдэй аргануудые үргэнөөр хэрэглэжэ, архиһаа гэмэлтэһэн хүнүүдтэ туһалха шухала гэһэн олонхиин һанамжа зүйтэй гэжэ һанагдана.

Гэхэ зуура, партийна, профсоюзай организацинуудай, олоной дунда мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй нэрээр шүүмжэлэлшье хэгдээ һэн.

Медицинэ, хуули сахин хамгаалгын органууд, ниитын эмхинүүд, нютагай Соведүүд партийна, профсоюзай, совет хүтэлбэрилэгшэд, эхэнэрнүүдэй эмхинүүд болон бусад архидалгагүй, элүүр энхэ, зол жаргалтай ажабайдалай түлөө хүсэеэ нэгэдүүлэн, саашадаа эбтэй эетэйгээр тэмсэхэнь лабтай.

Г. БАЛЬЖИРОВ,
ДОБТ-ын Хэжэнгын районой эмхиин харюусалгата секретарь.

МОСКВА. Разинай нэрэмжэтэ үйлсэдэ оршодог эртэ урда сагай сүмэнүүд, онсо түхэлэй маягтайгаар баригдаһан гэрнүүд түүхын бодото хүшөөнүүдэй тоодо ородог байха юм. Москвагай тэг дунда оршодог энэ үйлсэдэ жэлэй ямаршье сагта хари гүрэнүүдэй туристнууд олоороо ерэжэ, онсо маягтайгаар баригдаһан гэрнүүдэй ансамблиие һайхашаадаг байна. Энэ үйлсын түүхэ аяар 13-дахи зуун жэлһээ эхитэй. Ородой гүрэнэй түүхэтэ шатануудые эндэ оложо боломоор гэһэн һанамжануудые тон зүб гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй.

Үйлсэ-музейн байшангуудые ерээдүйн үетэндэ тэрэл хэмээрнь үлөөхэ гээшэ мүнөө үеын барилгашадай, заһабарилагшадай гол зорилго болонхой.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Георгиин сүмэ.

ТАСС-ай фотохронико.

МУРМАНСК. «Мурманскстрой» нэгэдэл Финляндиин «Тииви» гэжэ акционерно фирмэ хоёрой хамтын предприяти барилгада хэрэгтэй элдэб зүйлнүүдые бүтээжэ захалба. Мүнөө үеын оньһон түхеэрэлгэнүүдээр гүйсэд хангагдаһан энэ предприятида оройдоол 30 хүн хүдэлнэ. Жэлэй туршада хамтын энэ предприяти сонхын 150 мянган можонуудые бүтээхэ аргатай юм.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: хамтын предприятиин цех соо.

ТАСС-ай фотохронико.

ҮБЭР-МОНГОЛОЙ УРАН ЗОХЁОЛШОД ТУХАЙ

1987—1988 онуудта Хитадай Арадай Республикын монгол үндэһэтэнэй мүнөө үеын литературын түүхээр хоёр дэбтэр (дээдэ ба доодо) хэблэгдэжэ, Үбэр-Монголой соёлой хэблэлэй хорооһоо гараа юм. Түс номой дээдэ дэбтэр (20 хуудаһан) соо Монгол зохёолшодой тооо 269 хүн гэжэ харуулһан байна. Мүнөө «Буряад үнэн» газетын хуудаһан дээрэ 600 хүн гээд тэндэ ябажа ерэһэн журналистнууд бэшэнэ. Үбэр-Монголой уран зохёолшод хаагуур һуудаг бэ гэһэн асуудалда харюу болгон дээрэ хэлэгдэһэн дэбтэрнүүдые шэнжэлэн, манай Улаан-Үдэ хотсор һаяхан ябаад ошоһон тэндэхи журналист япон, хитад хэлэнүүдһээ оршуулагша Буян-Дэлгэрэй хэлэжэ үгэһэн баримтануудһаа абажа бэшэхэмнай.

Үбэр-Монголой уран зохёолшод автономито оронойнгоо 8 аймаг, 4 хотонуудта ажаһуудаг, ажал хүдэлмэреэ амжалтатайгаар ябуулжа байдаг.

Гадна монгол зохёолшод КНР-эй бусад можонуудта болон Бээжэн хотодо һуудаг, ажалладаг байна. Түбхын түрүүндэ, Манжуурай гурбан можодо гэбэл: Хэйлунцзян (монголоор—Хара-Мүрэн), түб хотонь — Чанчунь (монголшууд Шэнэ ниислэл хото гэдэг бэлэй); Ляонин можо, түб хотонь— Шеньян (эхэнэй Мукден хото, миллион үлүүтэй хүн зонтой). Эдэ можонуудта (провинцинуудта) зарим тэды монгол хошуунууд багтан оролсоно. Хара-Мүрэн можодо Дүрбэд, Ехэ минган ба Хойто (Умэрата) Горлос-иимэ гурбан хошууд багтан оролсоно. Гирин можодо Үмэтэ Горлос хошуун ороно. Ляонин можодо монголжон хошуун ородог юм байна. Манжуурай гурбан можодо хамта дээрээ 5 миллион манжа угсаатан һуудаг, өөрынгөө хэлэ, бэшэг мартажархиһан зон, ганцал хитад хэлэн дээрэ хөөрэлдэдэг, бэшэдэг, уншадаг байха юм.

Үбэр-Монголой уран зохёолшод тухай бэшэхэдээ аха заһаань эхилзе.

САЙНЦОГТО болбол Дундада Уласай монгол үндэһэтэнэй дунда уран зохёолой талаар түрүү һуури эзэлхэ зэргэтэй. Тэрэ 1914 оной хоёрдугаар һарын 23-най үдэр Үбэр-Монголой Чахар чуулганай Шулуун-Хүхэ хошуунда (мүнөөнэй байдалаар абабал, Шэлын голой аймагай Шулуун-Хүхэ хошуунай Жагасатай сомондо) малшан айлай гэр бүлэдэ түрөө бэлэй. Эсэгэнь Насар-Дэлгэр гэдэг, тиимэһээ «На, Сайнцогто» гээд бэшэнэ. Тунзэмэа гэжэ һайхан заантай, ажалда бэрхэ эмэгтэй ябаһан юм. «Тэдэ мал үсөөн, хүрэнгэ нимгэн» — иимэ айлайхи байгаа гэнэ. Эсэгэнь «бага сага монгол бэшэгтэй» гэжэ бэшэгдэнэ. Сайнцогто 15 наһатайдаа хошуунай бага һургуулида орожо, 19-тэйдөө дүүргээд, 23 наһатай болотороо хүдөө нютагтаа хүдэлжэ байтараа, 1936 ондо Чахарай «Монгол залуушуулай һургуулида» һуража, наһан соогоо зохёолой ажал эрхилхэ замда гараа һэн. 1937 ондо Сайнцогто Токио хотодо Дорно Азиин дээдэ һургуулида абтажа, дүрбэн жэл соо һуралсажа, хүрэнгэтэ уласай һурган хүмүүжэлтэй танилсаа бэлэй. 1938 онһоо эхилжэ, уран шүлэгүүдые бэшэжэ эхилһэн. 1942 оной эхээр нютаг оронoo бусажа ерээд, 1945 он хүрэтэр Баруун Сүнит хошуунай үхидэй һургуулида багшалаа. Тэндэ хэдэн зохёол, шүлэгүүдээ бэшээ. 1945—1947 онуудта Улаан-Баатар хотодо Сүхэ-Баатарай нэрэмжэтэ намай дээдэ һургуулида һуралсажа гараа. 1959 ондо Дундада Уласай эб хамта намда гэшүүн боложо ороо. «Хүхэ торгон тэрлиг» гэһэн поэдэй тэрэ үеын зохёолнууд соо иигэжэ хэлэгдэнэ:

«Шэлын ногоонэй дэбисхэр дээрэ
Шэнэхэн сагаан гэртэхи
Сэргэлиг заантай хүүхэнэй
Сэдьхэлынь мэдэгдэнэ үгы.
Хүхэ торгон тэрлигээ
Хүдэр сайхан оёжо байна.
Хоорхэн түрэһэн хүүхэн гуайн
Хэкдэшье оёһыонь бү мэдэ».

1973 оной хабар Сайнцогто табин юһэн наһан дээрээ Шанхай хотодо хүндэ үбшэнэй шалтагаанаар наһа бараба. Монгол үндэһэнэй арад түмэн хайрата шүлэгшэнөө алдаба гээд бэшэгдэнэ. Сайнцогто Дунда Уласай монгол үндэһэтэнэй мүнөө үеын удха зохёолой эхи табигша мүн гэжэ сэгнэгдэнэ.

Алдарта шүлэгшэ БУРИНБЭХИ Жоуда аймагай Баарин баруун хошуунда Баян тала айлай ядуу малшан айлда түрэбэ. Эсэгэнь Бадманимбу гэжэ нэрэтэй, тиимэһээ Б. Буринбэхи гээд бэшэнэ. Эхэнь гэхэдэ, Хасхуваар гэжэ нэрэтэй «ухаан һэргэг һонор, гар уран, хоолой һайтай малшан ябаа юм» гэнэ. Хотон соогоо багшые урижа, үхибүүдые һургадаг байгаа. Тэндэ Бүринбэхи ябалсажа, түрүүшын һургаал абажа захалаа һэн. Удаань 1943 ондо һая нээгдэһэн һургуулида орожо, хоёрхон жэлэй турша соо эхин һургуулияа дүүргэбэ. 1945 оной хабар Ехэ Байшангай дээдэ шатын һургуулида ороо бэлэй. Уданшьегүй, япон сэрэгэй дарагдаад байхада, эрһа нсоһоной мэргэжэлтэй болохо һургуулида дэлижан орожо, Линьдун хотын үйлэдбэринүүдтэй холбсотой болсо һэн ха. 1948 оной хабар хэдэн нютагуудай хсорондохи холбоото дээдэ һургуулида орожо, уран зохёол бэшэхэ мэргэжэл абажа шадаһан байна. Энэ үедэ илангаяа түрүүшынгээ гоё һайхан шүлэгүүдые бэшэжэ захалаа һэн.

Уран зохёолшо, шүлэгшэ Б. Бүринбэхи оройдсол долоохон һара соо дээдэ һургуулида һуралсаад, Дундада Уласай арадай сүлөөлхэ армида абтажа, Үбэр-Монголой морито сэрэгтэ алба хэбэ. Эндэ мүн уран һайхнай ангида ажал хээ. 1958 ондо сэрэгэй албанһаа сүлөөлэгдэжэ, Үбэр-Монголой дээдэ һургуулида монгол хэлэнэй салбарида багшалжа байхадаа, уран зохёолоо онсо амжалтатайгаар үргэлжэлүүлээ.

1959 ондо Дундада Уласай зохёолшодой хэблэлдэ оробо. Одоо Б. Бүринбэхи Үбэр-Монголой Ехэ һургуулиин монгол хэлэ, литературын салбариие эрхилэгшэ, Дундада уласай зохёолшодой эблэлэй хэрэг эрхилэгшэ, Үбэр-Монголой дээдэ түрүүлэгшэ гэхэ зэргын үүргэнүүдые гүйсэдхэдэг байгаа юм ха.

Зохёолшо, оршуулагша ГЭРЭЛ ЦОГТО 1925 ондо Үбэр-Монголой Жиирэм аймагай хорчин зүүн гарай Хойто хошуунай Адуушан нютагта түрэһэн. 1939—40 ондо Баян таладахи тэряаланагай дунда һургуулида һуралсахадаа, монгол хэлэнэй багша Ташъянгын оролдолгоор Эхэ орон, үндэһэтэн зоноо хайрлаха сэдьхэлтэй, эзэрхэг түримхэй японтондо эсэргүүсэхэ хубисхалта хүмүүжүүлгэ олоһон байна.

1947 ондо Үбэр-Монголой хубисхалта залуушуулай эблэлдэ ороо һэн. Удаадахи жэлдэнь Дундада Уласай эб хамта намда оробо. Дайнай жэлнүүдтэ урда фронтдо байлдаһан байна. 1950 ондо Улаан хотодохи Үбэр-Монголой намай һургуулида һуралсажа, һуралсалаа дүүргэһэнэй һүүлээр Үбэр-Монголой сэрэгэй улас түрын газарта ажал хэдэг байгаа. 1966 оной зун болотор соёл гэгээрэлэй салбанай даргаар хүдэлмэрилхэ зуураа хэблэлэй хэрэгтэ ехээр оролсожо, олон статьянуудые бэшэжэ, журналистын үндэр нэрэтэй болоо гээшэ. 1958 ондо «Зам» гэдэг туужа хэблүүлһэн байна. Бидэ эндэ хэдэн үгэ хэлэхэ һанаатайбди.

Октябриин хубисхалай бүри урда тээ, хойноньшье Россин зон Дундада Уластай худалдаа наймаа үе-үедэ горитойгоор хэдэг байгаа. Хитад сай, даалимба, шэршүү торгон манай Буряад хүрэтэр асарагдадаг һэн. Манай Россин эд бараае Хяагта хотоор, Улаан-Баатар, Сайн-Шанд, Дзамын Үүдөөр дамжуулжа, Дундада Улас абаашадаг бэлэй.

Автор, зохёолшо Гэрэлцогто Шэлын голой ирагуу гоё нютагай байдалые һайнаар харуулжа шадаа. Тэндэхи аймагай газар дайдаар хэзээ бүхэндэ хэдэн зуугаад тэмээ, морин хамбынууд хойшо, урагшаа гарадаг бэлэй. Урагшаа ошоходоо Калган хото (ёһото монголоор хэлэбэл, Чиголалта — Хаалгаар (хитадаар—Чжанцзякоу) гарадаг һэн. Энэ хото хадаа Хитадай гайхамшагта Ехэ Хэрмын үүдэн дээрэ байгуулагдаһан, хэрмын урда тээ хитад зон, хойто хажуудань монгол зон һуудаг байгаа гэжэ эртэ урда сагта бэшэдэг бэлэй. Шэнэ түмэр харгы хадаа Улаан-Үдэ, Улаан-Баатар хотонуудые Бээжинтэй холбожо түүхэтэ хэрэг бүтээһэн байна.

Алдарта зохёолшо ЗАЛГААХҮҮ 1930 ондо Үбэр-Монголой Хорчин баруун гарай Үмэнэтэ хошуунда таряашанай бүлэдэ түрөө. Түрүүн нютагтаа һургуулида һураад, удаань Улаан хотодо багшын һургуулида һураа. 1947 онһоо хубисхалай ажалда оролсожо ябаа. 1948—1954 онуудта, түрүүн Дундада Уласай эб хамта намда орожо, намай хорооندо хүдэлһэн байна.

1955 ондо Үбэр-Монголой сониной хороондо ажаллажа эхилээ, тэрэ жэлдэ Дундада Уласай зохёолшодой эблэлдэ абтаһан. Залгаахүү хитад хэлэн дээрэ бэшэдэг болобошье, монгол зоной байдалые һайн мэдэхэ байһан тула тэдэнэй һанал сэдьхэлые гүнзэгыгөөр шэнжэлжэ бэшэдэг байна.

Энэ үедэ хэдэн рассказуудые бэшэжэ, хэблүүлжэ үрдиһэн гээшэ. 1960 ондо Баттоу (монголоор Бугата) хотодо булад түмэр гаргадаг заводто орожо, жэл шахуу хүдэлөөд, удаань Үбэр-Монголой дээдэ һургуулиин удха уралиг шудалха ангида һураһан байна. Залгаахүү гэшын бэшэһэн зохёолнууд тиимэшье үсөөн бэшэ. Тэрэнэй бэшэһэн «Улаан зам» роман нилээд дээгүүр сэгнэгдэхэ зохёол мүн болоно. Залгаахүү һүүлшын жэлнүүд соо уран зохёолшодой дунда удэридахы хүдэлмэридэ ажаллана.

НАРАНГУА 1942 ондо Үбэр-Монголдо, Жудаа аймагай Баарин баруун хошуунда түрөө. 1956 онһоо 1966 он болотор эмэгтэй Наранхуа Жудаа аймагай уран һайханай бүлгэм, Үбэр-Монголой дуу, бүжэгэй бүлгэмдэ тоглогшоор (артистаар) ажаллажа, 1980 ондо Үбэр-Монголой арадай хэблэлэй хороондо орожо хүдэлһэн, мүнөө телевидениин хороондо хүдэлжэ байнхай.

Һаяад оной үеһөө эхилжэ, Нарангуа уран зохёолой ажалда оролсожо, монгол, хитад хэлэн дээрэ бэшэдэг юм. Олондо мэдээжэ болоһон «Агшан зуура», «Абагайшууд» гэхэ зэргэ хэдэн рассказ, туужануудынь бараг дээгүүр сэгнэлтэдэ ороһон байна.

СҮХЭБАРАС зохёолшо 1936 ондо Жосотын чуулганай (аймагай) Харчин зүүн хошуунда Хондын айлда түрөө юм. Чанчуньдахи арбан нэгэдүгээр һургуулида һуралсажа байхадаа шүлэг, дуу бэшэжэ, газетэ болон журналнуудта хэблүүлжэ гаргадаг болоо һэн ха.

Сүхэбарас хэдэн рассказуудые бэшэһэнэй удаа «Чингис хаанай домог» гэжэ роман бэшэһэн юм. Тэрэнь түүхэдэ хабаатай. Дээдэ дэбтэрнь 1984 ондо Гиринэй арадай хэблэлэй хороондо хэблэгдээ, доодо ботинь 1985 ондо гараа. Тус роман болбол Сүхэбарасай түрүүшын томохон амжалта мүн болоно.

Залуу зохёолшо АЯНГА 1947 ондо Ехэ-жоу аймагай Отог хошуунда түрөө. 1968 ондо Хүхэ-хотодохи Үбэр-Монголой монгол хэлэ бэшэгэй тусхай мэргэжэлэй һургуулиин оршуулха ангиие амжалтатайгаар дүүргээ һэн. Удаань Ехэ-жоутай аймагта «Ордосой сониной» редакцида болон радио дамжуулха талаар корреспондент, удэридахы даргааршье хүдэлөө, мүнөө намын (партиин) аймагай хороондо нарин бэшэгэй даргын орлогшоор (манайхяар хоёрдохи секретаряар) хүдэлжэ байна гэнэ. Аянгын бэшэһэн зохёолнууд хоёр удаа шангуудта хүртэһэн, 1981 онһоо зохёолшодой эблэлэй гэшүүн байха юм.

А. ТАЙБАЙ (зохёолшын далда нэрэнь Цогтозандан) 1932 ондо түрөө, 1957 ондо Түбэй үндэһэтэнэй дээдэ һургуулиин монгол хэлэ, литературын ангиие дүүргээд, удха зохёол, хэлэ бэшэгэй, оршуулгын ажал олоор хэһэн, одоо Синьцзян-Уйгуурай автономито районгдо «Үүрэй солмон» (солбон) журнал монгол хэлэн дээрэ гаргалсажа байдаг.

Уран зохёолшо Цогтозандан нэя шахам шүлэг, хори үлүүтэй рассказ, дүрбэн повесть, арба гаран шүүмжэлэл бэшэһэн байна. Зарим зохёолнуудынь шандашье хүртэһэн байха. Олон уншагшадта тэрэнэй бэшэһэн «Үбэрүүн (өөрын) замаар ябая» гэдэг мартагдашагүй зохёол мүн болоно.

Шүлэгшэ, зохёолшо М. АСАР (ёһото нэрэнь Лю Цин) 1936 ондо Хинган аймагай Хорчин баруун гарай дундада хошуунай таряашанай бүлэдэ түрөө. Оройдсол 1947 ондо һургуулида орохо аргатай болоо һэн. 1951 ондо һайн дураараа арадай сүлөөлхэ сэрэгтэ алба хэхээр абтаа бэлэй. 1953 ондо сэрэгэй ангиин баталалгатайгаар Үбэр-Монголой хэлэ бэшэгэй тусхай мэргэжэлэй һургуулида һуралсажа, монгол хэлэ бэшэг, удха зохёолой хэрэгтэй танилсаһан, анха түрүүшын мэдэрэл һайнаар оложо абаһан байна. «Үбэр-Монголой Байлдагша» журналда найруулагшын ажалда хүдэлхэ зуураа сүлөөтэй сагаа зүбөөр ашаглажа, шүлэг, рассказ болон туужа бэшэдэг болоо һэн.

Бу. ЛАНДО 1949 оной 11-дүгээр һарын 11-нэй үдэр Үбэр-Монголой Улаан цаб аймагай Сахар баруун гарай дунда хошуунда түрөө. 1969 ондо дунда һургуули дүүргээд, арбан жэлэй турша соо таряан ажал эрхилжэ байха зуураа, үлэмжэ олон ном уншажа, бага сага зохёолой ажал хэжэ, түрүүшын амжалтатай болоо һэн. 1979 ондо хошуунай намай хороондо агитационно хүдэлмэридэ орожо, нилээд олон статьянуудые бэшэжэ, һониной хуудаһанууд дээрэ тунхаглаа бэлэй. Удаань өөрынгөө хошуунда радио болон телевидениин хүдэлмэридэ ажаллаһан байна. 1977 онһоо 1982 он хүрэтэр «Салхин шуургата Чахар нютаг» гэһэн нэрэтэй роман бэшэжэ, дүрбэ, таба дахин заһажа, хэблэлдэ гаргаа юм.

* * *

Хүхэ-Нуурта 20 мянган монголшууд бии. Хүхэ-Нуур гээшэмнай хитадаар Цинхай можо (провинци), түб хотонь — Синин. Анхан сагта Хүхэ-Нуурай 28 хошуунда монгол угсаатан хубаагдадаг байһан юм гэхэ. Мүнөө тэндэ Монгол-Түбэдэй автономито аймаг байгуулагданхай. Хүхэ-Нуур гээшые монгол зон далай гэжэ нэрлэнэ. Далайн баруун талада монгол, түбэд угсаата зон хитадтаяа хамта һуудаг юм гэнэ. Тиихэдэ мүнөөнэй 14-дэхи далай-лама Агван Лубсан Танцин-гьяцо гэгшэ 1935 ондо Хүхэ-Нуурта ойрохон байгаа. Танцер гэжэ һууринда хитадмонгол холимог гэр бүлэдэ түрэһэн байна. 14-дэхи далай-лама 1989 ондо Эб найрамдалай Нобелиин шанда хүртөө һэмнай.

Эмэгтэй шүлэгшэ САРАНГЭРЭЛ 1958 ондо Хүхэ-Нуурай Можын Хүрлиг хошуунда түрөө. 1981 оной һүүл багта Ланьтоудахи баруун хойто үндэһэтэнэй дээдэ һургуулиин монгол хэлэ, удха зохёолой тусхай мэргэжэлэй ангиие дүүргээд, одоо тус һургуулидаа үлөөд, монгол удха зохёолой ажал хэжэ байна. 1979 ондо «Хүхэ-Нуурай хүбөөгөөр» гэжэ нэрэтэй ном гаргуулһан. Олон шүлэг, рассказуудые, мүн уран зохёолнуудта шүүмжэлэл бэшэдэг. Тэдэнь тиимэшье гайхалтай олон бэшэшье һаа, залуу эмэгтэй шүлэгшэ уншагшадай анхаралые һонирхуулжа шадаһан байна бшуу.

ЦАСАН-УУЛА хадаа 1945 ондо Хүхэ-Нуурай можодо монгол үндэһэтэнэй нютагта түрөө һэн. Далаад оной эхээр захалжа, үльгэр рассказуудые бэшэдэг байгаа, удаань повесть зохёодог болоо. 1981 ондо КНР-эй Уран зохёолшодой холбоогоор байгуулагдаһан үсөөн тоото үндэһэтэй һургуулида һуралсажа, уран зохёолой талаар бага бэшэ бэлэдхэлтэй болоһон юм. Цасан-Уулын бэшэһэн зарим зохёолнууд Хүхэ-Нуурай можо соо литературна шанда хүртэһэн байха юм.

Ойрод монголой ахамад шүлэгшэ, зохёолшо Ч. УЛЗЫБАТА 1909 ондо Синьцзянай Тарбагатайн аймагай Дүрбэлжэн уездэ түрэһэн юм. 1933 онһоо эхилжэ, нютагтаа һурган хүмүүжэлэлэй алба ябуулагша уялгада тон ехэ эдэбхи гаргажа, хожомынь дүрбэлжэн уездээ монгол һургуули бии болголсоһон хүн байна. Удаань шүлэг бэшэжэ захалаа. Монгол хэлээ һайн мэдэхэһээ гадна, уйгуур, казах, хитад хэлэнүүдые мүн бараг мэдэдэг, уйгуур, казах дээрэ оршуулгануудые хэдэг байһан. 1980 ондо наһа бараһан байна. Олон жэл соо хэблэлэй хороондо болон уран зохёолой журналай редколлегидэ дарганарай тушаал эрхилдэг байбашье, өөрынгөө бэшэһэн шүлэг, зохёолнуудые хэблүүлжэ гаргадаггүй хүн ябаа. Тэрэнэй зохёолнууд болон шүлэгүүдэйнь түүбэринүүд «Малшадай сэдьхэл» гэһэн гаршагтайгаар 1982 ондо хэблэлһээ гараа.

Шүлэгшэ, зохёолшо ХҮ. ТАМРИНЖАБ 1930 ондо Синьцзян Уйгуурай автономито районой Тарбагатайн аймагай Барлагт арбан сомоной дүрбэдүгээр сомондо түрөө юм. Арбан наһанһаа эхилжэ, Дүрбэлжэн уездын монгол бага һургуулида табан жэл соо һураа. Удаань нэгэ жэлэй туршада тэрэ һургуулидаа багшын ажал хэһэн байна. 1950 ондо Синьцзяндаа намай (партиин) һургуулида һураад, сэрэгтэ абтажа, нэгэ жэл алба хэһэн юм. 1951 онһоо эхилээд, «Синьцзянай үдэрэй сониной» хороондо мүнөө хүрэтэр ажаллажа байна. Тамринжаб табяад онһоо эхилэн уран зохёолой хүдэлмэриие амжалтатайгаар хэһэн, тэрэнэй бэшэһэн «Алтан булаг» повесть 1980 ондо Синьцзянай уран зохёолшодой нэгэдүгээр шанда хүртэһэн юм.

Митэб ДУГАРОВ
монголһоо буряадшалжа, хэблэлдэ бэлдэбэ.

ТАСС • АПН
ХИЛЫН СААНАҺАА

ПАРИЖ. Эндэхи «Алкатель» гэһэн штаб-байшанда — хэлхеэ холбооной ба телекоммуникациин түхеэрэлгэнүүдые үйлэдбэрилдэг Франциин томо концерндэ 100 миллион франкын хэмжээнэй совет-француз хэлсээндэ гар табигдаба. Тэрэнэй ёһоор СССР-тэ 250 километр ута хэлхеэ холбооной оптическа линии татагдаха юм. Сибиринн Эрхүү ба Улаан-Үдэ хотонуудые холбсходоо, тус линии Номгон далайн эрье шадарай нютагуудтай Советскэ Союзай баруун хубидахи районуудые холбоохо 10 мянган километр ута шэнэ үеын хэлхеэ холбооной системын түрүүшын участок болохо юм. Гадаадын худалдаа наймаанай «Машприборинторг» нэгэдэлэй түрүүлэгшэ Вячеслав Ложников совет талаһаа энэ хэлсээндэ гар табиһан байгаа.

Тус хэлсээнэй ёһоор «Алкатель» фирмэ оптическа кабеляар мэдээнүүдые түргөөр дамжуулха хэрэгсэл түхеэрэлгэнүүдые СССР эльгээхэ юм. Тус проектын онсо шэнжэнь юун болоноб гэбэл. Байгал далайн оёороор 50 километр зайда хэлхеэ холбооной линии баригдаха юм. Сибириин энэ районой сагай уларилай хүшэр хүндэ эрхэ нүхэсэлнүүдые хараада абан, француз мэргэжэлтэд ехэ нандамтай түхеэрэлгэнүүдые бүтээһэн байна. Байгал — бүгэдэ арадай баялиг мүн, тиимэһээ Байгал нуурай оршон тойронхи байгаалиие хамгаалха талаар хэмжээнүүд проектын горитой хубинь болоно,— гэжэ ТАСС-ай корреспонденттэй хөөрэлдэхэдөө, Вячеслав Ложников тэмдэглээ һэн.

Манай оронуудай хоорондохи али али талада ашатай туһатай харилсаа холбоо саашадань хүгжөөхын тула тус хэлсээн онсо удха шанартай байха гэжэ фирмын генеральна директор Пьер Сюар тэмдэглэбэ. «Энэ хэлсээндэ гар табижа байхадаа, Советскэ Союзда телекоммуникациин мүнөөнэй түхеэрэлгэнүүдые хүгжөөлгын шэнэ проектнүүдые байгуулгада хабаадаха бэзэбди гэжэ найданабди» — гээд Пьер Сюар мэдүүлээ һэн.

Бүхы Советскэ Союз соогуур татагдаха хэлхеэ холбооной оптическа линии байгуулгын проект бэлдэгдэжэ байнхай гэжэ сэрэгэй-промышленна асуудалнуудаар СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй комиссиин түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо Владимир Коблов ТАСС-ай корреспондентдэ мэдээсэбэ. Совет, Баруун Европын ба американ түлөөлэгшэдһөө бүридэһэн уласхоорондын консорциум хэлхеэ холбооной энэ линиие ашаглаха ёһотой.

Түрэл нютагаймнай түүхэhээ

СЭЛЭНГЭ, ЗЭДЫН БУРЯАДУУДАЙ УГ ИЗАГУУР ТУХАЙ

(Эхиниинь декабриин 5-hай номерто).

СЭЛЭНГЫН ЕХЭ ТАЙШААНАРАЙ НЭРЭ АЛДАРНУУД

1. Баабай хурамшын угсаатанай зайсан Ломбо-Цэрэн Туртуев энэ зиндаае 14 жэл даагаа.
2. 1822 онhоо Юмдэлэг Ломбоцэрэнов 14 жэл байгаа.
3. 1836 онhоо атаган угсаатанай Ниндаг Вампилов 16 жэл хүтэлөө.
4. 1852 онhоо олзон угсаатанай Жамбал-Доржо Буянтуев 8 жэл байгаа.
5. 1860 онhоо готол-буумал угсаатан (хэрээhэ зүүhэн) Дмитрий Минаев 16 жэл байгаа.
6. 1876 онhоо ашабагадтанай Эрдэни Дансорунов 6 жэл хүтэлөө.
7. 1882 онhоо готол-буумалтанай Дарма Михайлов 3 жэл соо байгаа.
8. 1885 онhоо юрөө-харануудай Сайнцаг Юмов 10 жэл байhан юм гэхэ.
9. 1896 онhоо атаган угсаатанай Вандан Жамбалтаров 9 жэл соо hүүлшын Сэлэндүүмын ехэ тайшаа байhан юм гэдэг.

Сэлэнгын степной дүүмэдэ ородог 22 эсэгын уг гарбалтан, 1858 оной тоогой бүридхэлөөр, эрэ хүнэй (мужские души) тоонь иимэ байгаа:

1. Подгородно угтан — 414 хүн.
2. 1-дэхи атаганууд— 1363 »
3. 2-дохи атаганууд— 329 »
4. 1-дэхи сартуулнууд— 580 »
5. 2-дохи сартуулнууд— 771 »
6. 1-дэхи табангууд— 229 »
7. 2-дохи табангууд— 115 »
8. 3-дахи табангууд— 587 »
9. Сонгоолнууд— 1418 »
10. Ашабагадууд— 1014 »
11. Сүхэ-харанууд — 253 »
12. Юрөө-харанууд— 496 »
13. 1-дэхи сэлэнгынхин— 1115 »
14. 2-дохи сэлэнгынхин— 285 »
15. Олзонтон— 350 »
16. Готол-буумалнууд— 661 хүн.
17. 1-дэхи шоно угтан— 481 »
18. 2-дохи шоно угтан— 278 »
19. Хатагантан— 442 »
20. Үзөөнтэн— 119 »
21. Баабай хурамшынхид— 450 »
22. Алагүйнүүд— 286 »

Хамтадаа **12202 хүн.**

Сэлэнгын дүүмын зургаан 1808 онhоо 1905 он болотор 97 жэл соо байгаад, 1905 онhоо эхилэн, волостьнууд эмхидхэгдэжэ, буряад түрэлтэн, ород таряаша зонтой сугтаа нэгэн мэдэлтэй болобо. Сэлэнгын степной дүүмын газар дээгүүр буряад түрэлтэнэй волостной эмхидэл бии болобо. Жэшээлхэдэ, Сэлэнгын волостной эмхидэл — Сэлэн-Дүүмэдэ, Оронгын волостной эмхидэл—Жаргалантада, Сүхын эмхидэл—Хилгантада, Сартуул-Гэгээтэйн эмхидэл Бургалтайда болоо.

Сэлэнгын степной дүүмэдэ ород-монгол хэлэнэй hургуули байhан юм. Тэрэ hургуулида бүхы угсаатанhаа hурагшадые албатайгаар абадаг hэн. Тиимэшье hаа, тэдээндэ бүхыдөөл баяшуулай үхибүүд абтадаг байгаа ха юм. hургуулиин гаргаша зонhоо суглуулагдажа, дүүмын гаргашатай хамта абтадаг байгаа.

Жэлэй гаргашые багсаамжалжа, эрэгтэйшүүл дээрэ хубаарилха ба даабаритай ноёдуудые hунгаха тухай, жэл бүхэн үнэмшэлгэтэ хүнүүдые суглуулжа, дүүмын суглаа ноябрь hарада хэдэг байhан юм. Тиимэнүүд гурим шэнэ тогтоhон волостной эмхидэлдэ тэрэ хэбээрээ үлэжэ үргэлжэлhэн байна. Зонhоо абтаhан дүүмын ба волостной гаргаша дээрэ гүрэндэ үгтэхэ гаргашые нэрлэбэл: ясачна суглабари (ясачный сбор), губернскэ гэхэ мэтээр гаргашануудые гүрэнэй hанда тушаадаг байhан юм.

ЗУРГААН ЭСЭГЭТЭН

Эртэ урда сагhаа нааша, Байгалай захаар hуудаг монгол угсаатан бол түрүүн халха Монголой Бошогто Цэцэн хаанай мэдэлдэ байдаг hэн. hүүлдэ 1640-1660-аад онуудай тэнгээр Алексей Михайловичай хаан байхын үеэр Ород гүрэнэй мэдэлдэ орожо, өөhэдынгөө дура заншалаар байдаг байгаа. Тиигэжэ байтар Ород гүрэнэй нүлөө ехэдэжэ, хүдэлгөөнтэй боложо, Байгал дээгүүр онгосоор элдэб янзын аяншан, газаршан, үзэлшэн олон боложо, хүн зоной олошорхо болоходо, тэрэ монгол яhатан дахин урагшаа нүүжэ, Монголойнгоо газар дээрэ ошоhон байха юм. Тэдэнэй hүүлээр Ород гүрэн тэдэнэй бууха замыень хааха, дахин Байгалай захаар ерэхыень болюулха гэжэ тоолоод, 1666 ондо Сэлэнгын эрьеэр хилэ табижа, Сэлэнгын хотодо харуул табиха гэлсэбэ.

Энэ хэрэгээр Томск хотоhоо эльгээгдэhэн элшэн ноён ерэжэ, иимэ хэрэг ябуулба. 1699 оной январиин 15-да бүхы ноёд, тайшаа, болон уряалаар ерэhэн бэшэшье хүнүүдтэй суглаа хэжэ, Сэлэнгэ мүрэнэй захаар болон Сэлэнгын хотодо хүн зониие буулгаха, бууhан зон болбол бүхы гүрэнэй түлбэриhээ сүлөөлэгдэхэ, гүрэнэй ажал хүдэлмэриhөө hуллагдаха гэжэ зарлиг буулгаба. Хүн зониие буулгаха ушар болобол, Сэлэнгэ шадар гарадаг хилэ хайшые сахиха харуул табиха ёhотой байhан байна.

Тэдэ зон воеводын мэдэлтэй боложо, нэгэшье хашалта байха ёhогүй, тэдээндэ амгалан тайбан байдал үгтэхэ гэбэ. 1764 ондо дээрэ дурдагдаhан 6 угсаатанhаа (алагүй, харанууд, буумалнууд, шонотон, олзонтон, хурамшатан) үлэhэн 500 айлай, гурба-дүрбэнhөө дээшэ хүбүүдтэй айлhаа, айл бүхэнэй нэгэ хүбүүе, тэрэ шэнэ газар дээрэ албадан буулгаха гэжэ шиидэбэ. Тэрэнь тэрэ суглаагаар баталагдаhан байгаа.

Шэнэ газарта бууха нютагуудай нэрэнүүд тодорхойлогдобо. Ивалга, Янгаажан, Баян-Гол, Нуурта, Доодо-Оронго, Харганаа, Жаргаланта, Тохой, Зүй, Загастай, hүтэй, Бургаастай, Сэлэнгын-Ёнхор, Юрөө, Үдэнгэ, Жаран-Жаргаланта, Наанди, Дээдэ-Сүхын Харануур гэхэ мэтэ болоно. 1760 ондо тэндэ бууhан 6—8 угсаатанай буряад зонhоо 4 полк, 2400 сэрэгшэдтэй, мүн тэдэнэй дундаhаа командирнуудтайгаар. Хитад-Россин хилэ харалгада табигдаха болобо. Үшөө түрүүн 1720 ондо элшэн түлөөлэгшөөр ерэhэн граф Савва Владиславович Рагузинский эгээн түрүүшынхиеэ Хяагтада Троицкосавск хото бии болгожо, Манжуур, Монголой элшэнэртэй зүбшэжэ, хилэ хайша табижа, хилэ дээгүүр бүхэ тэмдэгүүдые, хүшөөнүүдые табиhан байгаа. Тэрэ хайша 1728 ондо баталагдаhан байгаа юм.

Хилэ дээгүүр тэмдэг табигдажа байха үедэ Сэлэнгын воеводын канцеляриhаа Аюр Андахаев гэгшэ оршуулагшанаар томилогдоhон байгаа ха. Тэрэнэй хүсэндөө хүрэхэдэ, Гүрэнэй правительствын указаар, Подгородно угсаатанай ударидагшанар хии морин тугаар шагнагдаhан байгаа ха. Тэрэ үедэ хилын хажуугаар айл аймаг ба ямаршье хүнүүд оройдоо байгаагүй гэдэг. 1728 ондо гүрэнэй хилэ хайша табигдаhанай hүүлээр, хилын хажуугаар hууhан Сэлэнгын буряадууд ба бэшэшье гарбалай айлнуудай захаhаа «Дүнжэ» гэжэ байраhаа, Хяагтаар дайруулан, баруун тээшээ Харацай хүрэтэр (Николай атаманай хасагай станица) харуулай 13 байра табигдаhан байгаа гэдэг.

Т. МЕНЖЕГИЙН,
дайнай ба ажалай ветеран.

Замай тэмдэглэл

ПОЛЯК НҮХЭДЭЙ УРИЛГААР

Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын академическэ театр энэ намартаа Польшодо үнгэргэгдэhэн уласхоорондын театральна фестивальдэ хабаадалсажа ерээ hэн. Энэ болоhон hонин ушар тухай өөhэдынгөө hанамжануудые «Буряад үнэн» газетын уншагшадтай танилсуулха хүсэл бидэндэ түрэhэн байна.

Сентябрь hарын хуушаар манай театрай 37 түлөөлэгшэд агаарай онгосодо hуужа. Москва хото ниидэhэн байнабди. Түрүүшынхиеэ иимэ холын аян замда зорижо, hайн hайхан хэрэг бүтээхээ ябаhан шэнжэнүүд хүн бүхэнэймнай шарайда элихэнээр үзэгдэжэ ябаа hэн. Театрнай эгээл түрүүшынхиеэ орон түрынгөө баруунай хилэ дабажа, поляк театр харагшадые өөрынгөө дүрэ шадабаряар, мэргэжэлэйнгээ шанар шэнжээр, гол шухалань, Байгал далайн эрьедэ ажаhуудалтай буряад арад зонойнгоо түүхын нэгэ хубитай танилсуулхамнай — юунhээшье үлүү сэнтэйгээр үзэгдөө hэн. Саашань нэмэжэ хэлэхэ болоо hаа, зохёохы ажалтанай мэргэжэлдээ болон ажалдаа хандасаhаа, юрын уулзалга, хөөрэлдөөнүүдhээ уламжалан, хариин тайзан дээрэ наадаhан зүжэгыемнай поляк театр харагшад харахадаа, манай үндэhэн соёлой мүнөө үеын хүгжэлтэ, бүгэдэ арадаймнай амидаралые элихэнээр хаража, мэдэржэ, сэгнэжэ hууха ха юм.

Москвада бууhанайнгаа үглөөдэрынь үдэрэй 12 сагта түмэр харгын Белорусска вокзал дээрэhээ «Москва—Варшава» гэжэ түргэн поезддо hуужа, баруун зүг тээшэ табилуулбабди. Вагоной мөөрын нэгэ жэгдэхэн түерээн доро хүгжэм зэдэлнэ, сонхоор тала дайда эригэшэн, тосхонууд, хотонууд хойно хойноhоо үнгэрнэд. Поездмнай хоног тухай ябаад, Варшава хото хүрэжэ ерэбэ. Ариг сэбэр перрон, танигдаагүй хэлэн, үзэгдөөгүй байдал, маанадые угтан абажа, абаhаар түдэгэсэхөөр байба. Вокзал соогуур гэшхэлнэбди. Маанадые угтажа байhач шэнжэтэй хүн харагданагүй. Халта хүлеэгээд, Елена Гуры хотынгоо театртай телефоноор холбодожо, ерэhэн тухайгаа мэдүүлбэбди.

Бидэниие угтажа байhан зон маанадые самолёдоор ерэхэ гэжэ аэропорт дээрэ хүлеэжэ байhанаа Москваhаа самолёдой ерэжэ буугаад, бидэнэй харагдахагүйдэ:

— Айлшаднай ерээгүйл,— гэжэ театр руугаа хонходобо. Тиихэдэнь, харюудань:

— Айлшаднай түмэр замай вокзал дээрэ хүлеэжэ байнал — гэжэ, мэнэ hая маанадаар телефоноор хөөрэлдэhэн театрай хүтэлбэрилэгшэд угтажа ябаhан зондо дуулгаhан байба. Удангүй Варшавын вокзал дээрэ автобус ерэжэ, угтаhан зонтоёо хани халуунаар уулзаад, зөөри-зөөшэеэ тээжэ, 500 модоной газарта оршодог Елена Гуры тээшэ нэгэ жэгдэхэн, ондого-сондого гэхэ нэгэшье хонхосоггүй, дардам hайн харгыгаар автобуснай гүйлгэжэ, hуниин тэн багаар хүрэхэ газартаа хүрэжэ ерэбэбди.

...Сентябриин 28-най үдэр. Тэрэ үдэр манай наадаха үе hэн. Эртэнhээ хойшо манай хүн бүхэнэй зүрхэн хөөрэнхэй үдэшынгөө ажал тухай доро дороо бодомжолнод. Үглөөнэй 11 сагта театр соо булта суглараад, зүжэгөө эхинhээнь эхилээд, hүүл хүрэтэрнь наадажа, эндэ тэндэнь тааралдаагүй хэhэгүүдые дахин дахин дабтажа, бэлэдхэлэй ажал хэбэбди.

Үдэшэлэн сангай дохёо ханхинажа, хүшэгэ аалихан нээгдэбэ. Ойро зуура соо аалихан байдал тогтобо. Гэнтэ, хаанахолоhоо ирагуу hайхан буряад аялга зэдэлээд, Буддын шажанай «Этигэл» гэжэ маани дороhоо хүнхинэн зэдэлжэ, зал соо hууhан хүн бүхэнэй сэдьхэл хүмэрюулэн, поляк театр харагшадай наhа үедөөшье үзээ, дуулаагүй гайхамшагта үйлэ хэрэгүүд тэдэнэй hонирхол татан хойно хойноhоо үнгэржэ захалба...

Иигэжэ Баир Эрдынеев Ринчин Бадмаев хоёрой суг бэшэhэн «Дамдин лама» гэжэ зүжэгэй Судетын хадануудай хормойдо оршодог Елена Гуры гэжэ хотын Суприан Норвидай нэрэмжэтэ театрай тайзан дээрэ эрхим шанартайгаар үнгэрөө hэн. Театр харагшад үни удаан саг соо тайзан дээрэ байhач зүжэгшэдыемнай табингүй «Браво! Браво! Эрхим!» гэжэ хани халуунаар альгаа ташажа, баглаа сэсэг барюулаад hэч.

Иигэжэ соёл, искусствын үзэсхэлэнтэ hайхан хүсэн манай хоёр арадуудай хоорондохи харилсаае улам үргэдхэжэ, театральна искусствын түлөөлэгшэдэй холбоо барисаатай түрүүшын үндэhэн табигдаба ха юм.

Норвидай нэрэмжэтэ театрай түлөөлэгшэдтэй түрүүн уулзахадамнай, иимэ нэгэ бодол хэлэhэн байдаг: — «Бүмбэрсэг дэлхэймнай түхэреэн, монсогор халаа ехэл hайн байна. Юундэб гэхэдэ, баруулжаа ошоходоо зүүн тээhээ бусаxаш» гэдэг байба. Энэ театр баруун оронуудаар гастрольдо ходо ябажа байдаг. Мүнөөшье манай байхада фестиваль түгэсхөөд, Франци гастрольдо ошохо түсэбтэй байнад hэч. Уласхоорондын байдалай дулааржа, баруун, зүүн зүгэй арадуудай бэе бэеэ ойлгожо, харилсаагаа улам бүри үргэдхэжэ байhач үе сагта зохёохы ажалтанай хоорондын холбоон заал hаа, бэхижэхэ зэргэтэй ха юм. Энэ ушар баримталжа, Норвидай нэрэмжэтэ театрай урач hайханай талаар хүтэлбэрилэгшэ Ежи Зонь манай театрай ажал хүдэлмэреэр hонирхожо (саашадаа, зүүн зүгэй арадуудай театрнуудтай холбоо-барисаа хэхэ түсэбтэй) театртаа үнгэргэхээ байhач, заншалта уласхоорондын театрнуудай 20-дохи фестивальда урихан байна. Тэрэ фестиваль 1968 онhоо хойшо жэл бүхэндэ шахуу үнгэргэгдэжэ, олон гүрэнүүдэй театрнуудай эрхим зүжэгүүд хабаадалсаhан байха юм. Энэ хоридохи фестивальда мүн лэ Франциин, Венгриин, Польшын гүрэнэй Вроцлав, Гданьск, Катовица, Краков хотонуудай театрнууд хабаадаа. Хари гүрэнүүдэй театрнуудай фестивалиин үнгэргэгдэхэ городто бэе бэеэ hэлгэжэ ерэдэг ушар дээрэhээ, бидэ Франциин, Венгриин театрнуудай зүжэгүүдые хараха хубигүй байгаабди. Маанадай ажалаа дүүргэжэ бусамсаар Франциин театрай түлөөлэгшэдые угтажа абахаар бэлэдхэл хэжэ байгаад hэн.

Бидэ энэ хугасаа соо Польшын хэдэ хэдэн, хотонуудай театрнуудай табан зүжэгүүдые hонирхожо хараhан байнабди. Синхронно оршуулга гэжэ огто үгы байгаа. Тиимэhээ хэлэ мэдэхэ бэшэ hэн хойноо ойлгохонь бэрхэтэй байгаа hэн. Гэбэшье бэрхэ зүжэгшэдэй танигдаагүй хэлэн дээрэ дуугараад, эрхимээр наадахадань, сэдьхэлэйнь байдал элихэнээр таагдажа, зүжэг соо үгтэhэн үйлэ хэрэгүүдые ойлгохоор, багсаахаар байгаа hэн. Гданьск хотын театрай «Ленин», Катовицын театрай Бокаччиогой «Декамерон», Гоголиин «Ревизор» гэхэ мэтэ зүжэгүүд илангаяа манай hонирхол татаhан байна. «Гданьскын театрайхид «Ленин гэжэ комеди соогоо юу харуулха юм ааб? Лениниие муушалхань гээшэ гү?» — гэжэ, элдэб бодолдо эзэлэгдэhыемнай, өөрсэ маягаар шиидхэгдэhэн, мүнөө сагай байдалда харюусама тодо удхатай зүжэг байгаа hэн. Ленинэй роль наадаhан зүжэгшэн манай hанахада, ехэ зүбөөр Ленинэй түхэл, маягыень гаргажа наадахаhаа гадуур зан, абариинь, бодолнуудыень ехэ гүнзэгыгөөр «няд» байса наадажа шадаа гэжэ тэмдэглэмээр. Энэ рольдо наадаhанайнгаа hүүлээр энэ зүжэгшэн орон дотороо ехэ суурхажа, олон тоото уран hайханай фильмүүдтэ Ленинэй роль эрхимээр наадаа гэжэ бидэниие танилсуулаа hэн. Манай хараhан зүжэгүүдэй сценын шэмэглэл, хүгжэм болон зүжэгые хангадаг тайзанай бүхы техникын шанар hайн байhан дээрэhээ эрхимээр хүдэлжэ, зүжэгүүдтэ нэгэшье hаалта хэнгүй, зохёохы удхыень улам гүнзэгы болгожо туhална. Харин зүжэгшэдэй наадахые хаража, өөрынгөө хэжэ байhан ажалтай сасуулжа, хуби хубидаа өөрын hанамжануудтай бодолоо, сэдьхэлээ баясуулжа ерээбди гэжэ hананабди. Богонихоноор хэлэхэдэ, Польшо ошоод ерэхэдээ, Европын соёл искусствын нэгэ захыень хараба, үзэбэ ха юмбибди. Энэ ушар хадаа, театрта хүдэлжэ байhан зониие ехэтэ гэгээрүүлнэ, баяжуулна. Энэ гэгээрэлээ бидэ өөhэдынгөө театр харагшадта hонирхол татама, зүрхэ буляама зүжэгүүдээрээ дамжуулан үгэхэ аргатай байха ёhотойбди гэжэ найдаха хүсэл түрэнэ. Тиимэ дээрэhээ манай театрай ябажа байха харгы замууд арга боломжоороо бүрил ута болоhой гэжэ hанагдана. Энэ хэрэг театраймнай бүхы ажалшадhаа дулдыдана ха юм даа. Эрхим hайн зүжэгүүдые табижа байбалнай, ямаршье ондоо гүрэнүүдэй театрнууд hонирхожо, бидэниие урихань лабтай. Юундэб гэхэдэ, баруун гүрэнэй театрнууд өөhэдтэнь ашагтай байхын тулада зүүн зүгэй арадуудай түүхэ болон тэрэнэй ажабайдалтай, хуби заяантайнь театр харагшадаа танилсуулха ехэ хүсэлэнтэй. Маанадые уриhан Польшын театр манай театртай холбоо байгуулаад, саашадаа Монголой, Хитадай, Японой театрнуудтай холбоо байгуулха түсэбтэй. Ерэхэ жэлэй хабар май hара соо Улаан-Үдэ хотодо монгол угсаата арадуудай театрнуудай фестиваль үнгэргэхөөр манай Буряадай театрай ажал ябуулагшадай холбооной правлени шиидхэбэри абанхай юм. Энэ фестивальда Хитадай Үбэр-Монголой, Монголой Арадай Республикын, Хальмагай театрнууд хабаадаха. Мүн лэ, энэ фестивальда Норвидай нэрэмжэтэ Польшын театр фестивалиин айлшан боложо, нэгэ зүжэгөө театр харагшадаймнай анхаралда дурадхаха юм. Иигэжэ, олон гүрэнүүдэй театрнууд хоорондоо нягта холбоо байгуулжа, эбээ нэгэдэжэ, арад уласайнгаа саашанхи ерээдүй ажабайдалдань уран hайхан удха шанартай зохёохы бэлигээрээ нүлөөлхэнь лабтай.

Бидэ Елена Гуры городhоо арба найман модоной газарта оршодог Ковари гэжэ ковер нэхэдэг фабрикатай багахан хотын захада байгаабди. Намарай саг. Газаа дулаахан, наран игаана. Үзэсхэлэнтэ hайхан байгаали бидэниие тойронхой. Урин налгайгаар бидэндэ хандаhан миhэрэл. Ябаган зүргөөр гэшхэлхэдэ, хирэ-хирэ болоод лэ, ойн уужам соорхой соогуур дунда үеын зуун жэлнүүдэй архитектурын готическа гуримаар баригдаhан хэрэмүүд hүрөөтэйгөөр үзэгдэхэ юм. Мүнөө үедэ тэдэ хэрэмүүд соо хүүгэдэй санатори болон пансионадууд түбхинэнхэй. Тойроод ариг сэбэр.

Поляк зомнай ехэ hүзэгтэй зон. Энэ багахан Ковари городто шобхо үндэр оройгооро тэнгэри өөдэ харбаhан, гоё hайхан архитектурын гуримаар бүтээгдэhэн костёл байна. Костёлой зосоохи уран шэмэглэл ехэтэ hонирхожо хараабди. Уран бэлигтэй арад зоной угаа дамжан бүтээhэн зүйлнүүд, уран наринаар зураhан зурагууд, hиилэбэринүүд, алта шаража бүтээhэн бурханай дүрсэнүүд болон онсо өөрын аялгатай хүгжэм — эдэ бүгэдэ хүнэй сэдьхэл хүдэлгэнэ.

Полягууд амаралтын үдэр бурханда мүргэлэд. Костёл соо сугларhан зониие харахада, үбгэд хүгшэдhөө эхилээд, ухибууд хүрэтэрээ доро дороо абяа-шэмээгүй hүзэглэжэ hууна. «Бурханда hүзэглэгты, бү hүзэглэгты» гэжэ баадхаhан, хориhон ябадал оройдоошье үзэгдэнэгүй. Полягууд гүрэн дотороо социализм байгуулбашье, энэ ехэ сэдьхэлэйнгээ баялигые хюдаагүйень хаража байхадаа, манай орон дотор 30-аад онуудта болоhон хорото үйлэ-хэрэгүүдэй эжэлүүдгүй hанаанда ороодхиходонь, ехэл харамтай, ехэл хүндэ байгаал даа. Ганса манай Буряадай харьяата газар дээрэ оршоhон хэды ехэ баялиг: 40 гаран хэды үнэтэй, сэнтэй дасан, дуганнууд гам хайрагүй хюдаргдаа, хэдэ мянган эрдэмтэй ламанар сүйрүүлээ, алуулаа гээшэб!

Краков хотын Мариатска костёл соо ороод байхада, бүришье hүрөөтэйгөөр үзэгдөө hэн. Тэрэ ехэ костёл соо дүүрэн зон сугларанхай hүзэглэн hууна, зогсонод. Үдэрэй 12 саг болоходо hүрөөтэй хүгжэм зэдэлжэ, зүүн урдахи ханань бүгдөөрөн нээгдээд, алталмал бурханай дүрсэнүүд нюдэ hаргаан үзэгдэхэдэнь, мүргэлшэд бүри абьяастайгаар шүтэжэ мүргэнэд. Энэ үедэнь абяагүй тогтожо, хүнэй табисуур hайхан сэдьхэл, hэшхэл, урин налгай абари зан тухай бодолнууд болон хүн бүхэн зосоогоо өөрын шүтэдэг бурхантай байха ёhотой гэhэн мэдэрэл эжэлүүдгүй түрүүлнэ. Иигэжэ сэдьхэлээ хүдэлгэн гүнзэгы hайхан мэдэрэлдэ абтаха гээшэмнай театрай тайзан дээрэ зүжэгшэдэй бүтээhэн таагдашагүй сэдьхэлэй нюуса-

нуудтай нягта холбоо
дэрэл болоно ха юм
hайхан мэдэрэлээр
ноймчай сэдьхэл ходо
рэн байhай гэжэ хүсэ
хүрэнэ.

Дардам hайн харгы
билуулжа ябахадаа
мнай, харгын захаар,
нютагуудаар, ойн заха
сэбэрэнь ехэл гайхал

Хүн бүхэнэй өөрын
сын газар дээрэ то
нягтаар хүдэлжэ ябах
рахада, ехэл гоё, урма
на. Морин анзаhаар
борнойлжо, газараа е
рилгада бэлдэжэ ябан
рим поли дээгүүр
жаахан газар үлэнэгү
нягтаар, наг шэбхэ та
Хартаабхын газар дээр
нүүдынь нарин нягтаар
лоотой, баhал хэрэгл
ородог янзатай. Манай
хидэл үхэр малнуудын
гөөрөө бэлшэжэ ябана
рэл өөрынгөө газар д
3 үнеэд гэнжэлэгдэнэ
зулгаанад. Хаража
ехэл нягта-нарин, хамаг
булта өөр өөрынгөө
байратай мэтээр, нэгэш
дутуу юумэн хара
Иимэ байдалтай тани
таряашан хүн гэшэ h
нягта холбоотой бай
тобшолмоор. Өөрынгөө
элдүүрилээд, ургаса
ургуулаад, өөрынгөө
хүряажа абахадаа, ямар
досотой байна гэшэб
шье монсогор ороо
гүй хэбэртэй.

Бидэ нэгэ таряашант
зажа хөөрэлдөөбди.
барьягар гараа hарбай
надаар мэндэшэлээ
асуудалламнай харюус
— 1980 гаран онууда
най гүрэнэй байдал б
ехэ муу байhан юм. Эд
эд бараан ехэ хомор.
гараа өөо дээрээ даа
биингаа болгоходоо,
ноор хандажа, ажалла
на. Таанарай удангүй
далтай бодохыетнай ех
сэнэб — гээ hэн.

Мүнөө манай театр
сезоноо нээгээд, репе
буридхэхэдөө, мүнөө
соогоо боложо байh
хүбилалтануудые лаган
туааа бүридхэнэбди.

Гүрэн түрымнай ү
лэгшэдэй соёлой асууд
та онсо анхарал ха
гүй hаань, урагшаа д
хагүй. Юундэб гэхэд
бололоороо, эрдэм ү
соёл гэгээрэлээрээ б
роогүй, гэгээрэлгүй х
шье экономикые хүг
шадахагүй.

«Газар дэлхэймнай ям
хан гээшэб. Хэрбээ хү
нэй үнэн сэхээр өөры
рэг хээ hаань, газар
мнай бүришье hайхан
дэхэ hэн» — гэжэ А. Че
лэhэн байдаг. Манай
драмын академическэ
коллектив энэ бодолы
үргэн хүдэлжэ, орон т
баруунай хилые түрүү
дабажа, бусад ор
арад зонтой эбтэй х
ажаhуухын тулада
хубитые оруулжа ерэ
дамжаггүй.

В. КОНДРА
Буряадай драмын те
ахамад режи
Д. СУЛЬТИ
Буряадай С
арадай ар

Улаан-Үдэ — Елена Г
Улаан-Үдэ.

Декабриин киноафиша

КИНОДОШЬЕ ҮНЭН ЗҮБ hЭРГЭЭГДЭНЭ

Максим Горькиин нэрэмжэтэ киностудида табигдаhан «Мария Магдалина» гэжэ фильмээр энэ hарада харуулагдаха кинокартинанууд тухай хөөрөөгөө эхилэе. «Жестокий романс» гэжэ бүгэдэндэ мэдээжэ фильмээр таанадта танил болоhон актриса Лариса Гузеева гол героинь болоно.

Хэзээ нэгэтэ хүдөөhөө город ерээд ажаhуужа байhан сэбэрхэн, залуу, үхибүүнтэеэ үлэшэhэн энэ эхэнэр элдэб хүнүүдээр холбоосолдоhоор, hүүлэй hүүлдэ өөрынгөөшье, басаганайнгаашье ажабайдалые эбдэжэрхинэ.

Яhалахан hургаал абамаар энэ фильмые басагадай, залуу эхэнэрнүүдэй заатагүй хараа hаань, hайн бэлэй.

Актер Сергей Юрский эрхим режиссёр байhанаа, «Чернов» гэжэ кинокартинаар батадхаба. Харин тиихэдэнь режиссер Андрей Смирнов эндэ мүн лэ эрхим актер гэжэ харагдаба.

Архитектор Чернов гэдэг хүгжэлтэ дэбжэлтын зогсошоhон үедэ хоёролжон ажабайдалтай байна. Нэгэдэхинь — бодото ажабайдалынь: өөрыень доройтуулhан, эрхэ сүлөөень дараhан, тулюур туйган байдал. Хоёрдохинь — хэнэйшье мэдэхэгүй нюуса ажабайдалынь: сэбэр гоё, бүдүүзгэй абари зантай, баян, эрхэ сүлөө түгэлдэр, хэнhээшье дулдыдаггүй господин, Испаниар аяншалха тухай бүхы наhаараа сэдьхэhэн сэдьхэлээ бэелүүлжэ байhан Пьер...

Тэзд энэ юрын лэ хүсэл харуулhан бэшэ, харин гүнзэгы удхатай фильм гэжэ сэгнэгдэхэ зэргэтэй. Актернууд Елена Яковлева, Сергей Юрский, Елена Коренева болон бусад эндэ наадана.

«Мосфильм» студи энэ удаа «Закон» гэжэ хоёр серитэй фильм дурадхаба. Тус кинокартина аяар 1964 ондо бэлэн болоhоншье hаа, тэрэ үедэ экранда гараха эрхэгүй байгаа. Фильмын герой — залуу прокурор Хрущевой «дулааршан» үедэ Сталинай hүрдэлгэ хардалгаhаа гэмэлтэhэн хүнүүдые сагааруулхын түлөө оролдоно. Тиигэжэ байха үедөө тэдэниие алаhан хүнүүдээршье ушарна. Энэ фильм дотор хэбэрынь Сталинай наhа бараhан ушар, тэрэнэй хүдөөлүүлэлгэ, Бериие түшаалга болон хэhээлгэ түрүүшынхиеэ эгээл зүбөөр, бодото байдалайнь лэ ёhоор үнэн зүбөөр харуулагдаба хаш.

Дээрэ нэрлэгдэhэн студиин үшөө нэгэ фильм **«Любовь с привилегиями»** гэжэ картина нэрээрээ хэды хүнгэхэн шэнгишье hаа, эсэсэй эсэстэ нилээд орёо драма болон хүгжэнэ. Хэрбээ дурлаад байhан хүнэйнгөө хэзээ нэгэтэ эсэгыешни хюроолсогшодой нэгэн байhан тухай мэдэбэл, яаха байнабта?

Гол геройнуудай рольнуудые мэдээжэ актернууд Любовь Полищук, Вячеслав Тихонов хоёр гүйсэдхэнэ. Бусад рольнуудтань Олег Табаков, Лидия Федосеева-Шукшина, Александр Феклистов гэгшэд наадана.

«Туркменфильм» студида буулгагдаhан **«Ничего не случилось»** гэhэн картина КГБ-гэй хүдэлмэрилэгшэдэй алтаар аралжаа наймаа хэгшэдэй бандые хайшан гэжэ элирүүлhэн тухай хөөрэнэ.

Тон хурса уран бэлигтэй аад, ресторанда дуулажа байhан басагые хоёр залуу нүхэд обёоржо, тэрэнэй эстрадна дуунуудай уласхоорондын конкурсдо хабаадаха аргатай болотоpнь туhална. Актриса Скороходова, эстрадын мэдээжэ дуушад болон ансамбльнууд энэ «Наш человек в Сан-Ремо» гэжэ фильмдэ хабаадалсана.

Декабрь hара соо харуулагдаха хариин оронуудай фильмүүдэй дундаhаа Франциин «Профессионал», США-гай «Сердце ангела», Индиин «Рам и Лагхан», «Друг бедных» гэжэ фильмүүдые дурадхаха байнабди.

В. ПАВЛОВА,
киновидео-нэгэдэлэй редактор.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Франциин «Профессионал», «Наш человек в Сан-Ремо», фильмүүдhээ хэhэгүүд.

«ДУРАСХААЛАЙ ДЭБТЭРЭЙ» РЕДКОЛЛЕГИ

Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Совет «Дурасхаалай дэбтэрэй» редколлегиин бүридэлые батална. Тус дэбтэрэй редколлегиин түрүүлэгшээр Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй түрүүлэгшын орлогшо Г. Н. Манжуев томилогдобо. Редколлегиин гэшүүдээр республикын эмхи зургаануудай хүдэлмэрилэгшэд, дайнай, партиин, ажалай ветеранууд, хамтадаа 17 түлөөлэгшэ баталагдаа.

Арадай депутадуудай районно, городской Соведүүдэй гүйсэдкомууд, республикын сэрэгэй комиссариадуудтай суг хамта Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай жэлнүүдтэ наhа бараhан, hураггүйгөөр үгы болоhон хүнүүдэй нэрэ обогуудые түргэн саг соо тодоруулжа, хэблэлдэ бэлдэхыень «Дурасхаалай дэбтэрэй» редколлеги уялгалагдаа.

Бүхэсоюзна, республиканска, областной болон хизаарай, «Дурасхаалай дэбтэр» хэблэжэ, олоной үзэмжэдэ табиха шухала удха шанартай хэмжээ ябуулгада олониитые үргэнөөр хабаадуулха гэжэ тус захиралта соо хэлэгдэнэ. Тиихэдэ республикын «Дурасхаалай дэбтэрэй жасада hайн дураараа мүнгэ зөөри суглуулха тухай республикын ажалшадта хандаhан «Дурасхаалай дэбтэрэй» редколлегиин, эмхидхэлэй комитедэй болон республикын сэрэгэй комиссариадай хандалга бэшэгые анхаралдаа абаха гээд редколлегиин гэшүүд уялгалагдаба.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

ПРАВДА БУРЯ...
Мүнөөдэрэй на...

ТАСС-ай парламентск...
респондентнүүдэй С...
ВерховноСоведэй сесси...
седани дээрэhээ бэшэ...
ряангы тоосоон «Хүн...
социальна талаhаань...
гэhэн гаршагтайгаар...
мүнөөдэрэй номерой...
хи хуудаhанай нээлт...
барлагдаба. РСФСР-эй...
депутадуудай ээлжээт...
съездын заседани дээр...
шэгдэhэн тоосоон үнш...
hонорто мүн лэ үгтэб...

Кино Театрнууд

Театр оперы и балета
Вечер дуэтов — в 19.
Бурятский театр драмы им. Х. Намсараева
Мүнгэн хутага — в 19-30.
«Дружба»
Она с метлой, он в шляпе — в 9-40, Бесприданница в 16, Мария Магдалина 11-20, 12-50, 14-20, 18... 21.
«Родина»
Кащей Бессмертный — в 11-20, 41, 18-10, ... 16-10. Друг бедных (2...
«Байкал»
Девочка и крокодил —
Конец сезона мороже... в 18-30, 20-30.
«Восток»
После войны мир —
Сети любви — в 16, 18,
Аленький цветочек —
«Аршан»
Запасной, на старт — 20-30.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.30—«Вариант «Омега»— 5 серитэй уран hайханай фильм. 4-дэхи сери. 10.45— Хүүгэдтэ дамжуулга. 11.45— Ан амитадай аймагта. 12.45— «Загляни под маску»—3 серитэй уран hайханай фильм. 3-дахи сери. 13.25— Соносхолнууд, мэдээсэлнүүд. 13.30 — Время. 14.10— Шатараар дэлхэйн чемпионадта. 14.25 — Степан Эрьзиин гурбан хүсэл. 15.10—Н. Бернстайн. 15.30— «Австрия. Альпийская баллада»— баримтата фильм. 16.40 — Компьютертэй харилсалга. 17.25— Баримтата фильм. 18.15 — Мультфильм. 18.25— Политическэ темэдэ хөөрэлдөөн. 18.55—«16-тай ба тэрээнhээ дээшэ наhатайшуулда». 19.40— СССР-эй Гүрэнэй камерна оркестр наадаха. 20.50—«Вариант «Омега»—5 серитэй уран hайханай фильм. 5-дахи сери. 22.00— Время. 22.30—«Загляни под маску»—3 серитэй уран hайханай фильм. 3-дахи сери. 23.10— Авторска телевидени. 00.40— Шэнэ hониной албан. 00.55—«Парнас тээшэ шата» гэhэн уласхоорондын телефестивалиин 3-дахи шата тухай. 01.30— Шатараар дэлхэйн чемпионадта.

Редактор
Р. Б. ГАРМАЕВ.

НАШ АДРЕС: 670000, УЛАН-УДЭ ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора —2-68-08, зам. редактора —2-62-62, отв секретарь —2-59-52, секретариат —2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды —2-60 91. 2-56-23, промышленности и строительства — 2-61-35. агропромышленный —2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта —2-69-58; культуры и школ —2-60-21. 2-57-63; информации —2-34-05; переводов —2-54-93; писем и селькоров —2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95: собственные корреспонденты: п. Баргузин —91-1-44, г. Северобайкальск —35-73, п. Хоринск—55-6-90. г. Закаменск—31-61. п. Кырен—91-9-79 п. Агинское —3-40-69. Директор издательства —2-37-32, бухгалтерия 2-33-77, вахта —2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской ССР. Директор 2-40-35

Заказ № 280